

TÜRKİYE'DE ALTAYİSTİK ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALARIN AÇIKLAMALI KAYNAKÇASI ÜZERİNE BİR DENEME

BÜLENT GÜL

Giriş

Altayistik üzerine yapılan çalışmalar, sadece Altay dilleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya değil, bu dillerin kendi içlerinde çözümlenememiş birçok sorunun da çözümüne yardımcı olmaktadır.

Altayistik üzerine çalışacak olan araştırmacılara hem kolaylık sağlamak hem de Altayistik üzerine Türkiye'de yapılmış olan çalışmaların durumunu ortaya koymak istedik. Bu nedenle Türkiye de Altayistik üzerine Türk ve yabancı araştırmacıların hazırlamış oldukları çalışmaların kısa bir tanıtımını yapmaya çalıştık. Bu açıklamalı kaynakçayı hazırlarken hem dil hem de tarih açısından bugüne kadar Türkiye'de hazırlanmış veya Türk araştırmacılarının yapmış oldukları kitap, makale, çeviri, tanıtma, tez vb. çalışmaları kronolojik sırayla vermenin uygun olacağını düşündük. Tam olarak Altayistik konularına girmemiş olsa bile, Altayistik çalışmalarına faydalı olacak araştırmaları da kaynakçaya ekledik. Eserlerin tanıtımını yaparken, yazarların eserlerinde kullanmış oldukları terimleri ve kısaltmaları değiştirmeden kullanmaya çalıştık.

1. Kitaplar

1.1. Türk Araştırmacılarının Kitapları:

A. Zeki Velidi Togan (1941): *Moğollar, Çingiz ve Türkler*, Bozkurt Yayını: 4, Arkadaş Matbaası, İstanbul: 32.

Togan, bu eserinde önce devamlı karıştırılan Moğol, Tatar ve Türk adları üzerinde durmuştur. Moğollarla Türkleri birbirlerinden ayıran araştırmacılar hakkında bilgi veren Togan, en doğru bilgilerin özellikle Ramstedt tarafından ortaya konulduğunu belirtmiştir. Vladimirtsev'in araştırmaları ve özellikle *Moğolların İçtimaî Hayatı* adlı eserinin yayımlanmasıyla bu kavim hakkındaki bilgile-

---

1 Eserlerde geçen şahıs, dil ve lehçe isimleri -Nicholaus/Nikolaus, Moğol/Moğul gibi- ve yazarların kullanmış oldukları terimler -dil, şive vb.- değiştirilmemiştir.

rin çoğaldığını ve bu kavimle ilgili bilgilerin öğrenilmeden, Türklerle ilgili yapılacak araştırmaların eksik kalacağını ileri sürmektedir. Dil konusunda da Moğol ve Türk dillerinin akraba olduğunu belirtmekte ve Poppe’nin sözünü hatırlatmaktadır: “Moğolca bilmeyen bir Türkolog, ilmî olarak çalışamaz”.

Togan, daha sonra Moğol ve Tatar kabile isimleri, Çingiz’in mensup olduğu Kıyat-Börçegin sülâlesinin menşei ve bunların Türklükle olan ilgisi üzerinde duruyor. Özellikle Ak Tatar, Kara Tatar ve Tatar adları üzerinde duran Togan, Tatar adının Cengiz ve oğullarının zamanında Moğolistan dışına dağılan Moğol ve Türk kabilelerinin geneline verilen ad olduğunu ileri sürmektedir. Togan’a göre, Mong-ku yani Mongol veya Moğol ismi ise Çin kaynaklarında XI. asrın ilk yarısından itibaren Kara Tatar veya Dokuz Tatar grubunun bir zümresinin adı olarak görülmektedir.

Ahmet Temir (1959): *Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur El-Din’in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, TTK Yay.: 34, Ankara: 329+ 17.

Moğollar, Köseadağ savaşıyla Anadolu’yu ele geçirdikten sonra, Anadolu’nun yönetimini, İhan adı verilen valilere bırakmışlardı. Bu valilerden Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur El-Din, adaletli yönetimi ve kültürel yönden yaptığı iyi işlerle tanınıyordu. Onun 1272 tarihli Arapça-Moğolca vakfiyesi hem Türk tarihi hem de Türk dili açısından çok önemlidir. A. Temir, bu eserinde önce Nur El-Din’in vakfiyeleri ve bu konuda şimdiye kadar yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermiştir. Daha sonra “Arapça Bölüm”de *İskilib, Birinci Kırşehir ve İkinci Kırşehir* el yazmalarını vermiş, bu Arapça metinlerin özetini ve tercümesini de bu bölümde incelemiştir. Daha sonra “Moğolca Bölüm”de, Moğolca metnin bulunuşu, tarihi ve önemi üzerinde durmuş, bu metnin transkripsiyonunu ve tercümesini vermiştir. Daha sonra transkripsiyona ve tercümeyle ait açıklamalarda bulunmuştur. Moğolca metinde geçen şahıs, yer ve memleket adları üzerinde duran Temir, bu isimler üzerinde açıklamalarda bulunmuştur. Temir ekler bölümünde de Arapça ve Moğolca metinlerin indeksini hazırlamıştır. Eserin sonunda Almanca özet ve Ahmet Temir’in eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca eserin sonuna *İskilib, Birinci Kırşehir ve İkinci Kırşehir* el yazmalarının bazı sayfalarının fotokopileri eklenmiştir.

Osman Nedim Tuna (1983): *Altay Dilleri Teorisi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını: 6, İstanbul: 76.; Bu kitap makale olarak da yayımlanmıştır: “Altay Dilleri Teorisi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, (25, 1983-2): 1-76.

Osman Nedim Tuna, bu kitabında Altay dilleri teorisi üzerinde durmuştur. Tuna, Altay dilleri adıyla “...dar olarak üç (*Türk, Moğol, Mançu dahil Tunguz*), geniş olarak bunlarla birlikte *Kore* ve kısa bir süreden beri Japon dilinde katılması ile, beş dil kastedilir” demektedir. Tuna daha sonra istatistiklerle Altay dillerinin konuşulduğu yerler ve konuşanların sayısı hakkında çok geniş bir bilgi vermiştir. Tuna, adı geçen eserde daha sonra Türk, Moğol, Tunguz, Kore ve Japon dilleri üzerinde durmuştur. Her dil üzerinde ayrı ayrı duran Tuna, bu dillerin gelişimleri, ses özellikleri, dilleri ve lehçeleri hakkında bilgi vermiştir. Tuna daha sonra Ana Altay dilinin ses, şekil ve söz dizimi özelliklerini açıklamıştır. Altay dillerinin yaşı üzerinde de duran Tuna, yaptığı hesaplara göre Ana Altay dilinin 8972; Ana Türk dilinin 8352; Ana Moğol dilinin 7112; Ana Tunguz dilinin de 5872 yaşında olabileceğini ileri sürmüştür. Altay dilinin ana yurdu üzerinde de duran Tuna, Altay dilinin “*Sibirya’nın güney kısımlarında, Altaylar bölgesinde konuşulduğu düşünülmekte ise de, bu, ispatlanmış bir gerçektir çok, Altay dillerinin tarihi ile ilgili ve gelenekleşmiş bir görüştür*” diyerek bu meselelerin çözümü için daha çok araştırma yapılmasının gerekli olduğunu belirtmektedir. Altay dilleri arasındaki ödünçlemelere de yer veren Tuna, dipnotlarda çok geniş bir kaynakça vermiştir.

Talât Tekin (1987): *Tuna Bulgarları ve Dilleri*, TDK Yay.: 530, Ankara: 70+12.

Talât Tekin, bu kitabında önce Proto-Bulgarlar ve Tuna Bulgarlarının tarihi üzerine ayrıntılı bilgi vermiştir. Daha sonra II. bölümde Proto-Bulgarların dili üzerinde durmuştur. Türk dil ve lehçelerinin, Çuvaşça dışında bir *z-* ve *ş-* dili olan Proto-Türkçeye gittiğini belirten Tekin, bir Türk dili olmasına rağmen *z* yerine *r*, *ş* yerine de *l* bulunduran Çuvaşça ise, Proto-Türkçeye değil, yine bir *r* ve *l* dili olan Proto-Çuvaşçaya veya Proto-Bulgarcaya gider demektedir. Poppe nin açıklamalarını da belirten Tekin, Poppe’ye katılarak, bir *r* ve *l* dili olan Proto-Bulgarcanın bugünkü tek temsilcisinin Çuvaşça olduğunu söylemektedir. Tekin,

Çuvaşça en eski yazılı metinler 18. yüzyıldan daha eskiye gitmediğini belirtirken, 13. ve 14. yüzyıllardan kalma Arap harfli Volga Bulgar kitabelerinin dilinin ve 5.-10. yüzyıllarda Tuna Bulgarlarına ait dil malzemesinin de bir *r* ve *l*’li olduğunu ekleyerek sonra Tuna Bulgarlarının dili üzerinde durmuştur. Bulgar Hanları Listesi, Tudor Doksov’un Notu ve Nagy Szent-Miklos hazinesindeki Proto-Bulgar yazıtları ve Türkçe Proto-Bulgar yazıtlarını inceleyen Tekin, daha sonra Proto-Bulgar yazıtlarındaki Türkçe kelime ve ibareler bölümünde unvanları, kişi adlarını, boy adlarını ve diğer kelimeleri incelemiştir. Bizans kaynaklarındaki etnik adları ve Eski Kilise Slavcası’ndaki Proto-Bulgarca alıntılarını da inceleyen Tekin, eserinin sonuna Proto-Bulgar yazıtlarının fotokopilerini de eklemiştir.

Talât Tekin (1988): *Volga Bulgar Kitabeleri ve Volga Bulgarcası*, TDK Yay.: 531, Ankara: 212 s. + 91 Resim.

Volga Bulgarcası, Kuzey Kafkasya’da Kuban ırmağı çevresinden kuzeye göç ederek Volga ırmağı çevresine gelen ve burada Volga Bulgar Devleti’ni kuran Bulgar Türklerinin dilidir. Volga Bulgar Devleti’ne 1236 yılında Moğollar son vermiştir. Onlardan kalan dil malzemesi Tekin’e göre, 13. yüzyıl sonlarından ve 14. yüzyıldan kalma Arap harfli 100 kadar mezar yazıtından oluşmaktadır. Tuna Bulgarcası ile akraba olan ve Tuna Bulgarcası ve Çuvaşça gibi bir *r*- ve *l*-li olan Volga Bulgarcası, Altayistik açısından da önemlidir.

Tekin, eserinde önce bu kitabelerin araştırma tarihçesini vermiş, ardından kitabelerin özellikleri üzerinde durmuştur. Daha sonra kitabelerin yazım özellikleri üzerinde duran Tekin, ünlü ve ünsüzleri, ses değişmelerini, ses olaylarını, şekil bilgisini, adları, zamirleri, sayıları, fiil çekimini, edatları ve cümle vb. konuları incelemiştir. Sözlük, kişi adları dizini, Arapça ibareler dizini, Ana Bulgarca kelimeler dizini, kitabelerin fotoğraf ve kopyaları eserin sonunda verilmiştir.

Talât Tekin (1993): *Japonca ve Altay Dilleri*, Doruk Yayınları, 1. baskı, Ankara: 95.

Tekin, Giriş bölümünde Japonca üzerine ileri sürülen görüşler hakkında bilgi veriyor. Shiro Hattori’ye göre Japonca hemen hemen dünyada konuşulan bü-

tün dillerle karşılaştırılmıştır. Japoncanın soyca akraba olduğu ileri sürülen diller arasında Aynu, Eskimo, Çince, Tibetçe, Korece, Ural dilleri, Altay dilleri, Farsça vb. dilleri sayabiliriz. Tekin'in verdiği bilgiye göre bu teoriler içerisinde en eskisi Japonca ile (Ural-) Altay dilleri arasında soyca akrabalık bulunduğunu ileri süren teoridir. Japonca ile Ural-Altay dilleri arasında akrabalık bulunduğunu ileri süren ilk kişinin H.J. Klaproth (1923) olduğu kabul edilmekteyse de, Tekin'e göre aynı görüşü 1832'de Siebold ileri sürmüş, 1857'de de Anton Boller bu görüşü yapıtıyla dünyaya tanıtmıştır. Dolayısıyla da Boller, Japonca ile Altay dilleri arasındaki akrabalığı ortaya koyan ilk bilgin sayılır. Tekin daha sonra bu konuda Grunzel, Winkler ve Prohle'nin çalışmaları hakkında bilgi vermektedir.

Katsuki Fujioka, Japoncanın Ural-Altay dilleriyle akraba olduğunu ileri sürmüştür ve her iki grup arasında yalnızca bir özelliğin -ünlü uyumunun- Japonca'da bulunmadığını, diğer özelliklerin ortak olduğunu düşünmüştür. Altay dilleri teorisinin kurucusu Ramstedt ise Japoncanın Altay dilleri ile akrabalığı konusunda ihtiyatlı davranmaktadır. Daha sonra J. kata 'yarım' = Mog. *kalta*(sun), 'yarım' = Tung. *kalta* 'yarım'; J. *kataki* 'katı' sözcüğündeki *kata-* = Mog. *katag* = Tung. *kata* = T. *katıg*, *katı* örneklerini vermektedir. Ramstedt, "...Japon dili, eğer Altay dilleri ile akraba ise, bu onun Türkçe, Moolca ya da Tunguzca ile doğrudan akraba olduğu anlamına gelmez. Japonca Proto-Altaycanın, yani Ana Altay dilinin, en eski kaynağı olan dil ile akraba olabilir" demektedir.

Polivanov da Japonca ile Malay-Polinezya dilleri arasında akrabalık olduğunu ileri sürmüştür. Shichiro Murayama, 1946'da Japonca *kokoro* 'kalp' sözcüğünü Türkçe *köküz* 'göğüs, dişi göğsü' ve Moğolca *kökü(n)* dişi gösü ile karşılaştırmış ve Eski Japoncadaki durum eklerini, *-i* (yalın durum), *nö~na~n~nga* (ilgi durumu), *wo* (belirtme durumu), *-yu* (bulunma-çıkma durumu), *-tu* (bulunma durumu), *-ni* (verme- bulunma-yönelme durumu) ve *-ri*'yi (yönelme durumu), Altay dillerindeki karşılıkları ile eşitlemiştir. Murayama, Altayca ile Japonca arasında şu ses denkliklerinin olduğunu ileri sürmüştür:

- 1- Alt. *d- = J. y-, yi-
- 2- Alt. *p- = Eski J. f- (<*p-)

- 3- Alt. *u (ilk Hecede) = Eski J. i
- 4- Alt. *l = Eski J. /r/
- 5- Alt. *r¹ =Eski J. r
- 6- Alt. *r² = Eski J. r (=Türkçe z)

Giriş bölümünde bu bilgileri veren Tekin, I. bölümde ünlüleri ve ünsüzleri incelemiştir. II. bölümde ise isimleri, isim çekimini; adları, sayıları, sıfatları, eylemleri, yardımcı eylemleri, belirteçleri ve edatları incelemiştir. III. bölümde de söz dizimsel karşılaştırma yapmıştır. IV. bölümde ise sözcüksel karşılaştırma yapmıştır. Bu karşılaştırmada EJ. k=Alt. k-; EJ p=Alt. p-; EJ t=Alt. t-; EJ s=Alt. s-; EJ w=Alt. b-; EJ m=Alt. m-,b-; EJ n=Alt. n-, y-; EJ y=Ana Alt. d- (>AT y-); EJ r=Alt. r¹; EJ r=Alt. r²; EJ r=Alt. l, r; EJ Ø=Ana Alt. 1¹,1²; EJ a=Ana Alt. a-; EJ i=Moğ. i=T a,a; EJ a=Alt. e (ä-); EJ o <*a=Alt. a; EJ o <*ö<*e=Alt. e; EJ i=Alt. i,i,ü; EJ o=Alt. o-, ö-; EJ u=Alt. u,ü denkliklerini örneklerle açıklamıştır.

Talât Tekin (1993): *Hunların Dili*, Doruk Yay., 1. baskı, Ankara: 59.

Talât Tekin bu kitabında Hunların dili üzerinde durmuştur. Önce Hunlar üzerinde duran Tekin’in verdiği bilgilere göre Hunlar (Hsiung-nu); Çin’in kuzeyinde Han sülâlesi döneminde (İÖ 206-İS 220) yedi yüzyıl sürecek olan bir imparatorluk kurmuşlardır. Hunların kimliği ve dili üzerine bugüne kadar 10 ayrı teori ileri sürüldüğünü belirten Tekin, bu teorilerin içinde en çok yandaş bulunan Hunların Türk soyundan oldukları ve arkaik bir Türkçe konuştuklarını ileri süreren teoridir, demektedir. Hsiung-nu’lara ait dil malzemesi, Çin ideogramları ile yazılmış sözcüklerdir. Tekin’de okunuşu çok zor olan 10 heceden oluşan “Hunca beyit”i tekrar gözden geçirerek açıklamıştır. Daha sonra Hun imparatorluğunun İS. 220’de yıkılışından sonra Çin kaynaklarında T’o-pa ya da T’u-fa adıyla geçen T’o-palar üzerinde duruyor ve Türkçe olduğu kanıtlanan T’o-pa sözcüklerini inceliyor.

Tekin, daha sonra bazı bilginlerce Türkçe, bazı bilginler tarafından da Akadça olduğu ileri sürülen Hunca beyitin Türkçe, daha dorusu Proto-Türkçe olarak okunup açıklanabileceğini ileri sürmüştür ve dördüncü yüzyılın ilk yarısından

kalan bu Hunca metni tekrar ele alıp okumuştur. /l/ > /s/ ses değişmesi üzerinde de duran Tekin, bu konudaki görüşlerini de açıklamış, Hunların dili üzerinde çok geniş bilgi vermiştir. Açıklamalar yapılırken dil malzemesine Altayistik açıdan da bakılmış olması, eserin önemini daha da artırmaktadır.

Talât Tekin (1995): *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 13, T.C Kültür Bakanlığı-Simurg Yay., Ankara.

Bu kitap *Ana Türkçede Aslı Uzun Ünlüler*² adıyla 1975 yılında yayımlanmıştır. Bu kitabın yeni ve genişletilmiş baskısında Halaççadan da örnekler konulmuştur. Türk dillerinde ve Ana Türkçede birincil uzun ünlülerin bulunduğu görüşünü ilk kez Otto Böhtlingk ileri sürmüştür. Radloff ise Ana Türkçede birincil uzun ünlülerin bulunmadığını, modern Türk dillerindeki uzun ünlülerin ise bazı ses gruplarının büzülmesi ile ortaya çıkan ikincil uzunluklar olduğunu ileri sürmüştür. 1929 yılında Rusça-Türkmence sözlüğün yayımlanmasından ve Yakutça hakkındaki bilgilerin artmasından sonra Ana Türkçede de uzun ünlülerin olduğu fikri güç kazanmıştır.

Bu kitapta da Türk dillerindeki birincil uzun ünlüler incelenmiştir. Daha sonra T. Tekin, birincil uzun ünlülerin bir listesini de kitabının sonuna eklemiştir. Bu da uzun ünlülü kelimelerin bilinmesini kolaylaştırmaktadır.

Emine Ceylan (1997): *Çuvaşça Çok Zamanlı Ses Bilgisi*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yay.: 675, Ankara.

Çuvaşça bilindiği üzere Türk dili tarihi ve Altay Dilleri Teorisi açısından çok büyük öneme sahip bir dildir. Altay dilleri akrabalığı konusunda ileri sürülen ses denklikleri açısından da Çuvaşçanın önemi büyük olduğu için, eserin değeri bir kat daha artmaktadır. Eserde önce Çuvaşlar, Çuvaşistan ve Çuvaşça üzerine geniş bilgi verilmiştir. Çuvaşçanın bir Türk dili olduğu fikri, uzun tartışmalardan sonra kanıtlanmıştır. Ceylan, bu konu ile ilgili araştırmacıların görüşlerini de kitabında vermiştir. Emine Ceylan'ın belirttiği üzere, Radloff, Çuvaşçayı Türkçeleşmiş bir Fin-Ugor dili saymıştır. Çuvaşçanın bir Türk dili ve Moğolca ile akraba olduğunu belirten, Ramstedt'dir. Çuvaşça, Moğol ve Türk dilleri arasında bir köprü oluşturması bakımından önem taşımaktadır.

2 Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Seri B, Nu: 15, Ankara: 278.

Ceylan, II. bölümde ünsüzleri incelemiştir. Ünsüzleri özelliklerine göre tek tek inceleyen Ceylan, bu konudaki diğer araştırmacıların görüşlerini de vermiş, seslerin İlk Türkçe, Ana Çuvaşça ve günümüz Çuvaşçasındaki gelişimleri üzerinde durarak, örneklerle açıklamıştır. III. bölümde de ünlüler incelenmiştir. İlk hece ve ilk hece dışı ünlülerini ayrı ayrı ele alan Ceylan, seslerin gelişimlerini yine geniş bir şekilde ele alarak incelemiştir. IV. bölümde ise ünlü ve ünsüz değişmelerini inceleyen Ceylan, önce ünsüz değişmelerini ele almış, daha sonra da ünlü değişmeleri üzerinde durmuştur. Eklenmede meydana gelen ünlü ve ünsüz değişmelerini de inceleyen Ceylan, incelemeyi yaparken ses olayları hakkında da bilgi vermiş, seslerin değişme sebepleri üzerinde durmuştur. Ceylan, kitabının sonunda sırasıyla Çuvaşça, Volga Bulgarçası ve Tuna Bulgarçasına ait sözcüklerin dizinini vermiştir.

1.2. Çeviri Kitaplar:

Ahmet Temir (1948): *Moğolların Gizli Tarihi, Manghol-un niuça tobça’an (Yüan-ch’ao pi-shi) (yazılışı 1240) I. Tercüme*, (E. Haenisch in Almanca ve S. Kozin’in Rusça tercümesini Moğolca aslı ile karşılaştırıp dilimize çevireni, Ankara, TTK Basım Evi.

Temir, bu eserinde 13. yüzyılda hızlı bir şekilde gelişerek büyük Moğol (veya Türk-Moğol) devletini kuran Moğollar hakkında çok önemli bilgiler veren, Türk tarihi ve Türk dili tarihi açısından çok büyük öneme sahip olan *Moğolların Gizli Tarihi*’ni (MGT) Türkçeye kazandırmıştır. Eserin giriş bölümünde MGT üzerine yapılmış çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Aynı bölümde Moğol devrine ait tarih kaynakları hakkında da bilgi verildikten sonra, MGT’nin nüshaları, Erich Haenisch in ön sözü ve eserin özeti yer almaktadır.

Söz konusu eserin MGT bölümünde Temucin’in dünyaya gelişi, çocukluğu, gençliği, Tayçi’ut’lar tarafından esir edilmesi, Bozkır savaşları, Temucin’in Cinggis-ħahan adıyla hükümdar olması, onun yapmış olduğu savaşlar, ölümü vb. gibi kısımlar yer almaktadır. Daha sonra Erich Haenisch’in açıklamaları yer almaktadır. İndeks kısmında ise dağ, nehir, göl, yer, şehir, şahıs, soy, kabile ve halk adlarının indeksi verilmiştir. Şecere kısmında da Cinggis Han’ın şeceresi

verilmektedir. Eserin sonunda ekler bölümünde Moğolların ana yurdu haritası, Cinggis devrinde Asya haritası ve Ye Teh-hui nüshasından bir sayfa örnek yer almaktadır.

B. Y. Vladimirtsov (1987): *Moğolların İçtimaî Teşkilatı-Moğol Göçebe Feodalizmi*, (Çev. A. İnan), TTK Yayınları, 2. baskı, Ankara: VII+321.

13. asrın başlarına kadar Orta Asya'da göçebe bir hayat süren ve daha sonra büyük bir göçebe imparatorluğu kurmuş olan Moğollar, ilim alanında hep ilgi çekmiştir. Yaşayış tarzları ve tarihleri konusunda yapılan araştırmalar sadece Moğollar açısından değil, onlarla ilişki kurmuş tüm kültürler- özellikle Türk kültürü - açısından da çok önemlidir.

İnan, eserin başında Vladimirtsov'un eserlerinin listesini de vermiştir. Vladimirtsov, eserinin giriş kısmında Moğollar hakkında genel bilgi verilmiştir. Bu bölümde eserin bölümleri hakkında da bilgi yer almaktadır. Birinci bölümde Cengiz Han dan önceki dönem yani 11-13. asır içtimaî teşkilâtını anlatmıştır. İktisadî hayatın, kabile teşkilâtının anlatıldığı bu bölümden sonra, ikinci bölümde Moğolların orta devirdeki (14-17. asır) içtimaî hayatı anlatılmıştır. Üçüncü bölümde de Moğolların yeni devirdeki (17. asrın sonu, 18. asrın başı) içtimaî teşkilâtı üzerinde durulmuştur. İlâveler bölümünde Moğol dili kaynakları, yabancı dillerde yazılan kaynak eserler ve Rusça eserlerin listesi verilmiştir. İndeks bölümünde de coğrafya adlarının, Moğol kabile adlarının, özel ve eşya adlarının dizini verilmiş.

Eser, özellikle Moğolların sosyal hayatı hakkında çok geniş bilgi vermektedir.

Nicholaus Poppe (1992): *Moğol Yazı Dilinin Grameri*, (Çev. Günay Karaağaç), E.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., Nu: 68, EÜ Basım Evi, İzmir: 254.

Poppe, eserinin Giriş kısmında Moğol yazısının kaynağı, tarihi ve Moğol konuşma dili ile lehçeleri hakkında geniş bilgi vermiştir.

II. bölümde önce Moğolcada vurgu üzerinde durulmuş, daha sonra ünlülerin tanıtımı yapılmış, uzun vokaller hakkında bilgi verilmiş. Daha sonra diftonglar

üzerinde durulmuş ve Moğolcadaki vokal uyumu incelenmiştir. Poppe daha sonra ünsüzler hakkında bilgi vermiş.

III. bölümde ise önce harfler incelenmiş, harflerin yazılış örnekleri hakkında bilgi verilmiş. Daha sonra el yazmalarındaki ve klâsik devir öncesinin tahta kalıp basmalarındaki harflerin yazıdaki özellikleri üzerinde durulduktan sonra, Tibet ve Sanskrit harflerinin transkripsiyonu incelenmiştir. Daha sonra Moolcada gelişigüzel kullanılan noktalama işaretleri üzerinde durulmuştur.

IV. bölümde isimler, zamirler, sayılar, zarflar, edatlar ve fiiller incelenmiştir.

V. bölümde isimin hâlleri ve çekimleri anlatılmış. Daha sonra fiil çekimi üzerinde durulmuş, isim-fiiller ve zarf-fiiller bu bölümde incelenmiştir.

VI. bölümde sentaks konusu incelenmiştir.

Nikolaus Poppe (1994): *Altay Dillerinin Karşılaştırmalı Grameri 1. Kısım Karşılaştırmalı Ses Bilgisi*, (Çev. Zeki Kaymaz), Fatih Ofset, İstanbul: 296.

Poppe'nin *Vergleichende Grammatik der Altaischen Sprachen, Teil I, Vergleichende Lautlehre, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1960, XII+188* adlı Almanca eserinin Türkçeye çevirisini kazandıran Zeki Kaymaz, bizce çok önemli bir işi başarmıştır. Altayistik konusunda geççerliliğini hâlen sürdüren, bu konuda yapılmış en önemli çalışmalardan biri olan bu eser, Altayistik el kitabı niteliği taşımaktadır. Zeki Kaymaz, yazdığı ön sözde Poppe'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi vermiş. Çeviride Almanca aslının sayfa numaraları, çevirinin yanında verilmiş, bu da çeviriyi karşılaştırmayı ve eserden yararlanmayı kolaylaştırmıştır. Bu eserin giriş kısmı Kaymaz'ın da belirttiği üzere daha önce İlhan Çeneli tarafından Türkçeye çevrilmişti: (1984) Poppe, Nicholas: *Altay Dilleri* (Çev.: İlhan Çeneli), TK, C. XXII, Sayı 253: 291-298.

Poppe, eserinin Giriş kısmında Altay dilleri üzerinde geniş bilgi vermiştir. Daha sonra kelime başı ünsüzlerini karşılaştırmalı olarak tek tek inceleyen Poppe, kelime içi ve kelime sonu ünsüzlerini, ünsüz gruplarını ve ünlüleri incelemiştir. "Altay dillerinin tarihi ses özelliklerine kısa bir bakış" başlıklı bölümde, Korecenin, Ana Türkçenin, Ana Mongolcanın, Ana Mançu-Tunguzcanın tarihsel ses gelişimi incelenmiştir.

1.3. Tezler:

Emine Ceylan (1985): *Ana Türkçede Kapalı e*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (basılmamış), Ankara.

Türkçede hâlen varlığı konusunda şüphe olan, dokuzuncu ünlü olarak da adlandırılan kapalı *e* üzerinde duran Ceylan, tezinin giriş kısmında, kapalı *e* üzerinde bugüne kadar ileri sürülen görüşler hakkında bilgi vermiştir. I. bölümde Tarihi Türk lehçelerinde -Runik, Mani, Soğd, Uygur, Brahmi ve Tibet alfabeli metinler; Kuban Bulgarcası, Tuna Bulgarcası, Volga Bulgarcası, Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Eski Kıpçak Türkçesi, Çağatayca, Eski Anadolu Türkçesi ve Eski Osmanlıca- kapalı *e* sesinin varlığı ve yazımı konusunda ileri sürülen görüşler de, dönemler incelenirken verilmiştir. Ceylan bu bölümün sonunda Kıpçak sahasına ait *Et-Tuhfetü'z-zekiyye fil-lûgâti't-Türkiyye*, *Kitâbü'l-idrâk li-lisâni'l-etrâk*, *Ein türkisch-arabischer Glossar*, *Komanisches Wörterbuch* ve *Ibn-i Mühennâ Lugati* arasında *e/é* yazılışını göstermek için bir cetvel hazırlamış. Ceylan'ın da belirttiği üzere *e/é*'li kelimelerin yazılışında, imlânın sözlükten sözlüğe ve hatta aynı sözlük içinde bile değiştiği görülmektedir.

Ceylan II. bölümde Türkmencede, Yakutcada, Çuvaşçada, Azerî Türkçesinde, Halaççada, Sarı Uygurcada ve Afganistan Afşarcasında kapalı *e*'nin durumu üzerinde duruyor. III. bölümde de Moğolcada kapalı *e* sesinin durumu incelenmiş. Son bölümde de Ana Türkçede kök hecesi uzun kapalı *e* ve yine kök hecesi kapalı *e*'li kelimelerin bir listesi verilmiş.

Han Woo Choi (1985): *Türkçe İle Korecenin Karşılaştırmalı Fonolojisi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (basılmamış), Ankara: 230.

Korecenin Altay dilleriyle münasebetini ortaya koyma amacıyla yapılan çalışmalar, G. Ramstedt ve E. D. Polivanov ile başlamıştır. Choi'nin ön sözde belirttiği üzere bugüne kadar Kore'de, Korece ile Mançu-Tunguzca ve Korece ile Moğolca arasında çalışmalar yapılmıştır. Choi'nin bu çalışması Korece ile Türkçe arasında yapılan ilk çalışma olması bakımından çok önemlidir.

Choi, “Giriş” bölümünde “Altay Dilleri Araştırmaları” başlığı altında, Altay dilleri araştırmalarının bir tarihçesini vermiş ve Altay dilleri teorisini ana hatlarıyla tanıtmış, Altay dillerindeki önemli ses değişmelerini de bu bölümde vermiştir. Choi, Türkçenin tarihi dönemlerini fonetik ve morfolojik özellikleriyle birlikte vermiş, daha sonra çağdaş Türk dillerinin tasnifi konusunda yapılan tasnif çalışmalarını inceledikten sonra, Eski ve Orta Korecenin tarihi gelişmesini incelemiştir.

Choi, I. bölümde Ana Türkçe ve Ana Korecenin ses sistemlerini incelemiş, ünlü ve ünsüzler hakkında bilgi vermiş.

II. bölümde ise Türkçe ile Korece arasındaki ses denkliklerini incelemiştir. Choi, ses denkliklerini verirken Türkçenin tarihi dönemlerinden ve çağdaş Türk yazı dillerinden örnekler vermiş, Koreceden de, Eski Koreceden az metin olması nedeniyle daha çok Orta Koreceden (15.-16. yüzyıllar) örnekler vermiştir. Yine ses denkliklerinde Türkçe ve Korecenin yanı sıra özellikle Moğolca ve Mançu-Tunguzcadan da örnekler vermiştir. Bu da karşılaştırmayı kolaylaştırmıştır.

Choi, “Sonuç” bölümünde de kelimelerin karşılaştırılması yoluyla ortaya koyduğu ses denkliklerinin bir listesini vermiş, daha sonra Türkçe ile Korece arasındaki en önemli ses denkliği olarak şunları vermiştir:

AT *h- > Ø- // AK *p-; AT *z, Çuv. r // AK *r; ve AT *ş, Çuv. l // AK *l’dir. Bu ses denkliği Choi’ye göre diğer Altay dilleri ile uyuşmaktadır.

Choi’ye göre AT *h-, Trk. Ø- // Hal. h- // AK *p // A.Alt. *p- denkliği ile de Halaçça kelime başı h- sesinin Ana Türkçe şekli koruduğu ve Ana Altayca *p- sesine denk geldiği görüşü, Korece ile yapılan karşılaştırmalardan elde edilen sonuçlarla kuvvetlenmiştir.

Han Woo Choi (1989): *Türkçe İle Korecenin Karşılaştırmalı Morfolojisi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi (basılmamış), Ankara: 271.

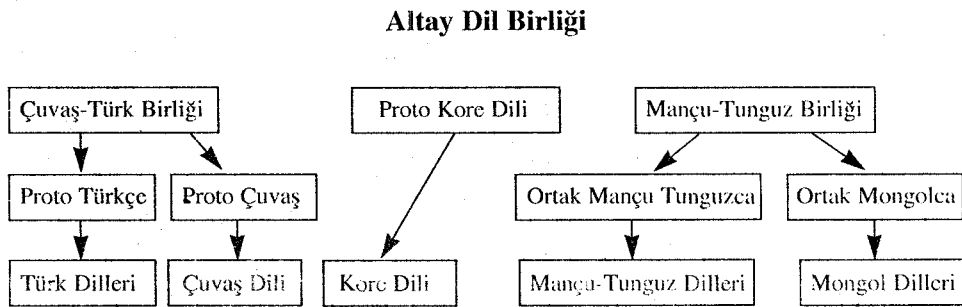
Yüksek Lisans tezi olarak Türkçe ile Korecenin Karşılaştırmalı Fonolojisini (1985) inceleyen Choi, doktora tezi olarak da Türkçe ile Korecenin karşılaştırmalı morfolojisini hazırlamıştır. Choi, tezini iki kısma ayırmış. Birinci kısım “Giriş”i üç bölüme ayırmış. Bu kısımda Altay dillerinin karşılaştırmalı morfolojisi üzerine yapılan çalışmaları inceleyen Choi, bu konuda yapılmış çalışmalar

hakkında derli toplu bir bilgi vermiş. Hem kaynakları tanıtmaya hem de araştırmacıların bu konu üzerine getirmiş oldukları tezler ve denkliklerin kolayca görülmesi bakımından bu kısım çok faydalıdır. Choi, daha sonra Türk dillerinin karşılaştırmalı morfolojisi üzerine yapılmış çalışmaları tanıtmıştır ki, bu kısım da çok faydalıdır. Kore dilinin de morfolojisi üzerine yapılan çalışmalar da bu kısımda incelenmiştir. Choi, 2. kısımda Türkçe ile Korece arasındaki morfolojik denklikler üzerinde durmuştur. Bu kısımda da yapım ekleri ile çekim eklerini ayrı ayrı ele almıştır.

Tezde yer alan Türkçe ile Korece arasındaki morfolojik denkliklerin sayısı 92'dir. Choi'nin belirttiğine göre bu denkliklerin 32'si daha önce Ramstedt, biri Poppe, biri de B.H. Kim tarafından ileri sürülmüştür. 58 denkliği de Choi ileri sürmüştür. Choi, bu rakamların Ramstedt'in dışında bu konu ile ilgilenen araştırmacıların pek fazla olmadığını gösterdiğini belirtmektedir. Ayrıca Choi, "Korecenin Altay dillerinin tam bir üyesi olarak kabul edilmemesinin sebebi, Korecenin gerçekten Altay dillerinden uzak olması değil bu konu ile ilgili araştırmaların pek az olmasıdır" demektedir.

Türkçe ile Korece arasında ortaya çıkan bu morfolojik denkliklerin, ödünçleme olma ihtimalinin dahi az olması ve Türkçe ile Korece arasındaki ortak morfolojik unsurların Korece ile diğer Altay dilleri arasındakinden daha çok sayıda olması Korece ile Türkçe arasındaki akrabalığın daha yakın olduğu varsayımları tezin sonuçları açısından ilgi çekicidir.

Choi, Altay dillerinin dallanma şemasını da şöyle çizmiştir:

2.1. Türk Araştırmacıların Makaleleri:

Ahmet Temir (1945): *Uygurca kaltı ve Altay Dillerindeki ka- Zamiri Hakkında*, Beşinci Türk Dili Kurultayı 1945, Birleşmeler, Tutanaklar, Tezler, Cumhuriyet Basım Evi, İstanbul, 1946: 280-293.

Ahmet Temir, bu makalesinde Uygurcada “eğer, nasıl, ne zaman, öyle, gibi, meselâ” anlamlarında kullanılan *kaltı* sözü ve *ka-* zamiri üzerinde durmuştur. Temir’in belirttiğine göre bu *kaltı* sözü, Uygurcadan sonraki dönemlerde görülmemektedir, sadece *Kutadgu Bilig* ve *Divanü Lûgati’t-Türk*’de geçen *kalı* sözü, hem şekil hem de anlam yönünden *kaltı*’ya benzemektedir. Temir’e göre, Uygurca *kaltı*, *Kutadgu Bilig* ve *Divanü Lûgati’t-Türk*’deki *kalı* sözleri menşe itibariyle birbirlerine yakındır. Temir’e göre:

1) a. *kaltı* < *kal-tı* < *ka-l-tı* veya

b. *kaltı* < *kal-tı* < *kalı-tı* < *ka-lı-tı*

2) *kalı* < *ka-lı*. Temir’e göre buradaki *ka-* hecesi, *kaç*, *hangi*, *hani* vb. soru zamirlerinde görülen *ka-* unsurudur.

Temir, “*kaltı*: a. Türkçede henüz mevcudiyetini tespit edemediğimiz *ka-l* kökünden *kal-tı* tarzında veya b. *Kutadgu Bilig* ve *Kaşgari*’de gördüğümüz *kalı* sözünden - *tı* ekinin yardımıyla ve orta hecenin kısalması suretiyle meydana gelmiş olmalıdır” demektedir.

Temir, daha sonra *kaltı* ve *kalı* için gösterdiği tahlilleri sağlamlaştırmak için, *ka-* zamiri hakkında bilgi veriyor. Bu *ka-* zamirinin bütün Altay dillerinde bir çok formu olduğunu belirten Temir, Moğolcada ve Tunguzcanın Gold ve Olça lehçelerinde *ka->ħa-*, *ha-* şekline girdiğini ve Mançu dilinde de *ha->a-* olduğunu, söylemektedir. Temir bu bilgilerden sonra Türk lehçeleri, Moğolca, Mançu ve Tunguz dillerinde görülen bu zamirin formları üzerinde durmuştur.

Ahmet Temir (1946): “Uygurca ançulayu ve Altay Dillerindeki ançu Sözü Hakkında”, *Türk Dili-Belleten*, seri III, Sayı 6-7, İstanbul: 569-589.

Temir, Orhon Yazıtları ve Uygurca metinlerde geçen “öyle, öyle yaparak, böyle, bunun gibi” anlamlarındaki *ançulayu* sözü ve Uygurca ve diğer bazı Al-

tay dillerinde geçen *ançu*, *anzu*, *anju* sözlerini mana ve yapı yönünden incelemiştir.

Temir'e göre, Uygurcada şeklen birbirine benzeyen, anlam yönünden farklı olan iki *ançula*- fiili vardır. "Öyle yapmak" manasındaki *ançula*- fiilinden, öyle, şöyle anlamlarında kullanılan *ançulayu* şekli, Temir'e göre *an-çu-la-yu* şeklinde tahlil edilmelidir. Buradaki - *çu* ekinin ekvativ eki - *çal-çe*'nin bir formu olduğunu belirtmektedir. İkinci *ançula*- fiili ise sunmak, övmek, değerini vermek, mukabele etmek, cezalandırmak manalarında kullanılmaktadır. Bu ikinci *ançula*- fiilinin *ançulayu* ile aynı kökten gelmediğini belirten Temir, Bang'ın tahlilini kabul etmektedir: *ançu-la*-. Yani, Uygurca *ançu* sözünden yapılan bir fiil.

Temir makalesinin II. kısmında *ançu* sözü üzerinde duruyor. Temir'e göre, Türkçede bir tek Uygur metinlerinde geçen *ançu*, Moğolcada ve Kalmukçada *anzu* veya *anju* şeklinde aynı manada kullanılmaktadır.

Temir, III. kısımda *ançulayu* sözünün ve bununla yapılan terkiplerin - *ançulayu*..., ...-ça; *ançulayu*..., *kaltı*...teg; ...*ançulayu ok*... vb.- kullanım tarzı üzerinde durmuştur.

Ahmet Caferoğlu (1948): "Türk Tarihinde 'Nöker ve Nöker-zâdeler' Müessesesi", IV. Türk Tarih Kongresi Ankara 10-14 Kasım 1948, Kongreye Sunulan Tebliğler, TDK Yay., Ankara (1952):251.

Moğolca olan nöker sözcüğü ve bu sözcükten türeyen nöker-zâde tabiri Caferoğlu'nun belirttiği üzere, bir askerî sınıf veya tabaka adı olarak Moğol ve Türk devletleri teşkilâtında kullanılmıştır. Eski Osmanlı kanunları ile bazı tarihlerdeki nöker ile ilgili kullanışları inceleyen Caferoğlu, II. Murad zamanında 5000 kişilik büyük bir askerî sınıf olan nökerlerin, daha sonra yerlerini sipahi ve sipahizâdelere bıraktığını belirtmektedir. Moğol devletinde mümtaz bir yere sahip olan nökerlerin durumları hakkında bilgi veren Caferoğlu, bugünkü Türk şive ve ağızlarında nöker kelimesinin manaları üzerinde de durmuştur. Moğolcadan geçen nöker'in anlamı Türk şive ve ağızlarında değişmiştir: Azerî şivesinde "erkek hademe", Kazak şivesinde "hizmetçi, yoldaş, maiyet"; Kars azında "erkek hizmetçi"; Gaziantep azında "kuma" vb.

Ahmet Temir (1948): “Kırşehir’de Bulunan 1272 Tarihli Moğolca Vakfiye,” IV. Türk Tarih Kongresi Ankara 10-14 Kasım 1948, Kongreye Sunulan Tebliğler, TDK Yay., Ankara (1952): 283-289.

Temir, bu bildirisinde bu vakfiye ve onun Türk ve Moğol dil ve tarihi açısından öneminden bahsediyor. Bir ön bilgi veriyor. (Bakınız: Ahmet Temir (1959): *Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur El-Din’in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, TTK Yay.: 34, Ankara: 329+ 17.)

Hasan Eren (1950): “Sibirya Türk Dillerinde Moğol Unsurları”, *Türk Dili Belleten seri III*, Ankara (1951): 35-43.

Hasan Eren, Moğolcanın Sibirya Türk dillerindeki etkisi üzerine ele aldığı bu makalede Altayca, Karagas, Kalmukça, Buryatca, Koybolca, Teleütçe vb. diller arasında örneklerle kelime alışverişi üzerinde durmuştur.

H. Z. Koşay (1951): “Kore Dilinde Türkçe İle Müsterek Unsurlar”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C. 2, Sayı 29, Aralık: 449-453.

G. J. Ramstedt’in *Studies in Korean Etymology* (1949) adlı eserinin ardından yazarın, Kore dilindeki kelimelerle Türkçe kelimeleri karşılaştırdığı küçük bir sözlük yer almaktadır. Kelimelerin önce Türkçe biçimleri, daha sonra altta Korece biçimleri verilmiş, kelimelerin anlamları İngilizce olarak verilmiştir.

Hasan Eren (1952): “Kore Diliyle Türk Dili Arasında Bir Akrabalık Var mıdır?”, *Türk Dili*, C. 1, Sayı 7, Nisan: 399-401.

Araştırmaların Kore diliyle Altay dilleri arasında benzerlikler olduğunu ota-ya koyduğunu belirten Eren, Kore diliyle Altay dilleri arasındaki benzerliklere temas eden ilk ilmî yazının E. D. Polivanov tarafından yazıldığını bildirmektedir. Daha sonra 1928 yılında Ramstedt’in Kore diliyle Altay dilleri arasında bir akrabalık kurmaya çalıştığını belirten Eren, Kore dilinin tarihi dönemlerine ait çalışmaların çok yetersiz olması nedeniyle sadece kelime benzerliklerine dayalı akrabalık teorisinin kanıtlanmasının imkânsız olduğunu belirtiyor. Ramstedt’in *A Korean Grammar* (1939) adlı eserinin çok büyük bir boşluğu doldurduğunu belirten Eren, benzerlik olduğu ileri sürülen Korece kelimelerin yerli Korece ke-

limeler olduğunun kanıtlanmasının gerektiğini belirtiyor. Kore dilciliğinin şu an çok gerilerde olduğunu söyleyen Eren, Korece ile ilgili çalışmaların, Türk, Moğol ve Tunguz dilleri için yapılan araştırmaların seviyesine gelmeden sorunların ilmî bir şekilde ispatına imkân bulunamayacaktır, demektedir.

Ahmet Temir (1953): “Azerî Şivesinde nohur ve lap Kelimeleri”, *Rocznik Orientalistyczny*, Tom XVII, (1951-1952), Krakow: 180-183.

Moğol izlerine diğer sahalarda olduğu gibi Azerbaycan’da da rastlandığını belirten Caferoğlu, İlhanlı devletinin esas hâkimiyetinin Azerbaycan’da oluşması ile pek çok Moğolca kelimenin Azerî şivesine girdiğini ileri sürmektedir. Caferolu bu makalede de Moğol menşeli *nohur* ve *lap* kelimeleri üzerinde durmuştur. Azerî ağızlarında “kaçak gölcük” anlamına gelen *nohur* kelimesinin, Bakü azında *nohur* biçiminde olduğunu belirten Caferoğlu, *Ibn-i Mühenna*’da *navour* “deniz” şeklinde geçen bu kelimenin Klâsik Moğolcada *nağur* “göl, havuz”, bugünkü Moğolcada *nuur* şeklinde geçtiğini belirtiyor. Azerbaycan şivesine Moğolcadan geçen *lap* kelimesinin de Gence ve Karaba ağızlarında *laf* biçiminde olduğunu belirten Caferoğlu, “tamamiyle, tam, bütün bütüne” manalarındaki bu kelimenin klâsik Moğolcada *lab*, bugünkü Moğolcada da aynı manada kullandığını belirtmektedir.

Ahmet Caferoğlu (1954): “Azerbaycan ve Anadolu Ağızlarında Moğolca Unsurlar”, *TDAY-B 1954*, Ankara: 1-10.

Caferoğlu bu makalesinde Anadolu ve Azerbaycan ağızlarından topladığı dil malzemelerinde gördüğü Moğolca *Hündür*, *Henir*, *Tala*, *Nohur*, *Şile*, *Yeke*, *Lap* kelimelerini tarihî kaynaklarla da karşılaştırarak açıklamıştır.

Ahmet Temir (1955): “Türkçe İle Moğolca Arasındaki İlgiler”, *AÜ DTCF Dergisi*, 13 (1-2, Mart-Haziran): 1-25.

Türkçe İle Moğolca arasındaki tarihi ve dil bilimsel ilişkileri anlatan kitap niteliği taşıyan bu makalede Ahmet Temir, “Giriş” bölümünde Türklerin tarih boyunca ilişki kurdukları milletler ve Altay dil teorisi hakkında bilgi verirken Türkçe ile Moğolca arasındaki akrabalık ihtimalinin diğer dillere göre - meselâ Korece- daha kuvvetli olduğunu, yine de, karşılaştırmalı çalışmaların genişletil-

mesinin gerektiğini vurgulamaktadır. Daha sonra bugünkü Mool lehçeleri ve Moğol yazı dili hakkında bilgi vermiştir. I. bölümde Türkçe ile Moğolcada müşterek olan kelimelerin bir listesini vermiştir. II. bölümde de Türkçe ile Moğolca arasındaki fonetik benzerlikleri karşılaştırmalı olarak vermiştir. III. bölümde ise “Fonetik özellikleri tetkik edilmeden yalnız zikredilmekle geçilen başka müşterek sözler” başlığı altında Türkçe ile Moğolcadaki vücut azaları ve bazı tabiatla ilgili kelimeler karşılaştırılmıştır. Temir, IV. bölümde ise Türkçeden veya Türkçe yolu ile Moğolcaya geçen Türkçe, Sanskritçe veya Çince budizm kelimelerini karşılaştırmıştır. V. bölümde de Türkçe ile Moğolca arasındaki morfolojik benzeyişlere örnekler vermiştir: Türkçe -k/-k eki Moğolca -g/-g; Türkçe -mağ/-mek eki Moğolca -mağ/-meg vb. VI. bölümde ise Türkçe ile Moğolca sahasında etimoloji yapılırken dikkat edilmesi gereken “mana değişiklikleri” üzerinde durmuştur. VII. bölümde ise Eski Türkçe kelimelerin okunuşunda Moğolcadan nasıl yararlanılacağını örneklerle göstermiştir. VIII. bölümde de “Tabu meselesi” başlığı altında “ötege” (ayı), “söke” (balta), “huluğana” (sıçan) gibi kelimelerin tabu niteliği taşıdığı için bu sözcükleri kadınların kullanmadığını, bunları erkeklerin kullandığını belirterek, yapılacak çalışmalarda bu hususa dikkat edilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. IX. bölümde Türkçe ile Moğolca arasındaki ilişkileri iyi tetkik edebilmede, tarih ve etnografyanın önemli olduğu belirtilmektedir. Türk tarihinin iyi bir şekilde ortaya konulabilmesi için bu önemlidir. X. bölümde Türkçe ile Moğolca arasında sentaks açısından karşılaştırma yapılmaktadır. Bu bölümde Moğolların en eski yazılı belgesi durumunda olan *Moğolların Gizli Tarihi*'nden ve bugünkü Moğol edebiyatından parçalarla sentaks incelemesi yapılmıştır. Daha sonra Ahmet Temir, makalesinin sonunda geniş bir kaynakça vermiştir.

Talât Tekin (1969): “Zetacism and Sigmatism in Proto-Turkic”, *AOH*, XXII (1): 51-80.

Tekin bu makalesinde Proto-Türkçede zetasizm ve sigmatizm teorisi üzerinde duruyor. Tekin, Genel Türkçe *z* ve *ş* seslerinin, Çuvaşçada *r* ve *l* seslerine tekabül ettiğinin çok önceden tespit edildiğini belirtiyor ve örnekleri veriyor: GT *tokuz*: Çuv. *tih̄r*, *tih̄h̄r*

GT tâş: Çuv. çul

Bu ses tekabülleri önce rotasizm ve lambadizm olarak adlandırılmıştı. Bu teoriye göre Çuv. *r* ve *l* sesleri sırasıyla Türkçe *z* ve *ş* seslerinden çıkıyordu. Daha sonra Genel Türkçe *z* ve *ş* seslerinin Moğolca ve Mançu-Tunguz dillerinde de *r* ve *l* ile temsil edildiği keşfedilince Ramstedt, Çuvaşça ve Moğolca *r* ve *l* seslerinin Türkçe *z* ve *ş* den daha eski olduğunu ve *z* ve *ş* seslerinin daha sonra *r* ve *l* seslerinden geliştiğini ileri sürmüştür.

Tekin bu giriş bilgilerinden sonra Ramstedt'in teorisini destekleyen delilleri gösteriyor. Tekin daha sonra rotasizme inanan Pritsak, Biyishev ve Şçerbak'ın ileri sürdüğü üç ayrı hipotez üzerinde duruyor ve bu hipotezlere olan itirazlarını açıklıyor. Tekin daha sonra Ramstedt'in zetasizm ve sigmatizm teorisindeki temel doğruları ortaya koymak için, Türk dillerinden bilimsel deliller sunacağını, yani Çuvaşça (Moğolca ve Mançu-Tunguzcada) *r* ve *l*'nin, Türkçe *z* ve *ş*'den daha eski olduğunu ve *r>*z* ve *l>*ş* değişimi Proto-Türkçede sadece söz sonu durumunda oluştuğunu göstereceğini belirterek, Eski Türkçe, Orta Türkçe ve modern Türk dil ve diyalektlerinden aldığı kelime çiftlerinden deliller sunmaktadır. 38 tane örnek veren Tekin, daha sonra Kaşgarlı'daki örneklerde görülen zetasizm olayının, Proto-Türkçede esas olarak bitmesinden sonra, olayın bir süre daha devam ettiği eski bir diyalekt olduğunu, bunun da bütün ihtimallere göre Oğuz diyalekti olduğunu söylemektedir. Ettirgenlik eki *z*'nin Kıpçakçadan türeyen dillerde sık sık görülmesinden anlaşıldığı üzere zetasizm eğiliminin merkezi, Kıpçak diyalektlerine doğru değişmiştir diyen Tekin, daha sonra "geç zetasizm"e ilişkin 13 örneği açıklıyor.

Tekin daha sonra -*r*-*z*-, -*tur*-*tuz*-, -*gur*-*guz*-, -*gar*-*gaz*- ve -*ar*-*az*- ve fiilden ad yapım eki -*gar*-*gaz*- eklerinde zetasizm olayının olduğu ileri sürüyor ve bu eklerdeki olayı açıklıyor.

Daha sonra sigmatizm olayına geçen Tekin, sigmatizmin dağınık olarak Proto-Türkçe periyodu boyunca ve sonra da sürdüğünü, bir dizi örnek de Proto-Türkçeye değil, Eski Türkçenin belli diyalektlerine gider demektir. 8. yüzyılda Orhon Türkçesinde sigmatizmin hâlâ devam ettiğini ileri süren Tekin, sigmatizm ile ilgili bulduğu örnekleri açıklıyor.

Makalesinin sonunda İlk Türkçe *l sesi üzerinde duran Tekin, İlk Türkçe *l, Proto-Türkçe ş’nin tek kaynağı değildir, en azından Genel Türkçe ş’nin iki kaynağı daha vardır diyor ve bu kaynakların sızıcı *ç ve /*lç, *lj/ ses grupları olduğunu ileri sürerek, bunu örneklerle açıklamaktadır.

Ahmet Temir (1972): “Türk-Moğol İmparatorluğu Devrinde Sosyal ve Askerî Teşkilât”, *Türk Kültürü*, C. X, Sayı: 118, Ağustos: 190-207.

Temir, bu makalesinde 13. yüzyıla kadarki Türk-Moğol imparatorluğunda sosyal ve askerî durumu inceliyor. Temir, makalesinin I. bölümünde Türkler, Moğollar ve Tatarlar üzerinde duruyor. Önce Türk, Moğol ve Tatar tabirleri üzerinde duran Temir, bu tabirlerin ilim aleminde hangi manalarda kullanıldığı hakkında bilgi veriyor. Daha sonra ırk ve dil konuları üzerinde duran Temir, ırk meselesinde antropolojik araştırmaların yetersiz olmasını göz önünde tutarak, dil meselesi üzerinde duruyor. Ural-Altay dil ailesinin şemasını veren Temir, makalenin kısa olması sebebiyle Türk ve Moğol akrabalığı üzerinde durmaktadır. Moğolcanın söz hazinesi bakımından incelendiğinde aşağı yukarı %70’i Türkçeye benzer demek ve her iki dil arasında birbirine geçmiş olan kelimelerin çok fazla olduğunu söylemektedir. Temir daha sonra menşe meselesi üzerinde duruyor, yaratılış efsanelerini karşılaştırıyor.

Temir, II. bölümde sosyal ve askerî teşkilât üzerinde duruyor. Önce Eski Türklerdeki durumu inceleyen Temir, Türklerin sosyal, siyasî ve askerî alanda kullandıkları terimleri - *kagan/hagan, kunçuy, tigin, beg, buyruk, yabgu, şad, apa, tarkan, törü, tuğ, yurt, uluş, budun, urug, çerig, sü, süngüş, kılıç, kargu, ok, kedim vb.* - inceliyor. Daha sonra aynı şekilde Moğollardaki askerî, siyasî ve içtimai durumu ve bu alanlarda kullanılan terimleri inceliyor.

Osman Nedim Tuna (1972): “Osmanlıcada Moğolca Ödünç Kelimeler”, *Türkiyat Mecmuası*, XVII: 209-250.

Altay dilleri üzerinde çalışan araştırmacılar için çok önemli bir konudur Türkçe ile Moğolcadaki ortak kelimeler. Osman Nedim Tuna’da makalesinde bu konu üzerinde duruyor. Makalede Osmanlıcadaki Moğolca ödünç kelimeler üzerinde durulmuştur. Nedim Tuna bu konuda şöyle demektedir: “*Altay dillerinde-*

ki - bilhassa Türk ve Moğol- ödünç kelimeler, çözülmesi gereken son derece önemli, o derecede de karışık bir mesele teşkil eder. O kadar ki, bu konuyu tam aydınlatmadan akrabalık ilgisi ve şekli üzerindeki görüşlerin bile kesin olarak bir sonuca bağlanmasının mümkün olamayacağını ileri sürenler vardır”.

Nedim Tuna'nın makalesinde de belirttiği üzere Osmanlıca'nın söz varlığının karşılaştırılması konusunda pek çalışma yoktur. Tuna, bu makalesinde Osmanlıcadaki Moğolca ödünç kelimeler üzerinde durmuştur. Bu kelimeleri incelerken hem fonetik hem de morfolojik özellikler üzerinde durmuş, öncelikle ünsüzlerin Altayca, Moğolca, Türkçe ve Osmanlıcadaki durumlarını incelemiştir. Makalede daha sonra aynı şekilde -lç-, -rl- gibi ünsüz çiftleri gösterilmiştir. Araştırmacı daha sonra Osmanlıca metinlerde görülen kelimeleri incelemiştir. Bu kelimelerin tarihi dönemlerdeki durumları, diğer Türk lehçelerindeki şekilleri ve Moğolca şekilleri karşılaştırılmıştır. Makalede toplam 50 kelime incelenmiştir: *bor* “kül rengi, boz”, *calasun* “genç ve kuvvetli adam”, *cebe* “zırh, zırhlı elbise”, silah, *cida* “mızrak, süngü”, *ece* “reis, ulu, ileri gelen” vb. Daha sonra araştırmacı Osmanlıcada geçen bu kelimelerin ait olduğu Moğol dili devrelerini incelemiştir. Bu arada bu devirlerin belirlenebilmesinin zor olduğunu belirten araştırmacı, devir tespitinde yardımcı olacak fonetik özellikleri de göstermiştir.

Tuncer Gülensoy (1973): “Moğolların Gizli Tarihindeki Türkçe Kelimeler Üzerine Bir Deneme”, *Türkoloji Dergisi*, C. V, Sayı 1: 93-135.

Milâdî 1240 yılında yazılmış olan, Mongolistik yönünden en önemli eser olarak kabul edilen *Moğolların Gizli Tarihi*'ndeki Türkçe kelimeler üzerine yazılmış olan makalede Tuncer Gülensoy, önce *Moğolların Gizli Tarihi*'nin öneminden bahsetmiş ve bu eser üzerine yapılmış olan çalışmalar hakkında kısa bilgi vermiştir. Gülensoy, bu eserin tam bir indeksinin yapılmadan kesin sonuçlara varmanın zor olduğunu söylemekte, bu nedenle de makalesine “...üzerine bir deneme” adını vermektedir. Daha sonra bu eserdeki Türkçe kelimeleri incelemiştir. Bu kelimeler şunlardır: *ağa*, *alaçuk*, *arслан*, *ayıl*, *bars*, *belge*, *biçi-*, *bile-*, *bölük*, *budun*, *buğa*, *bulağ*, *bulğa*, *cebe*, *çağ*, *çerig/çerik*, *çöl*, *eke*, *elçi(n)*, *erte/erde*, *gerü*, *güç/güçü*, *gürege(n)*, *qablan*, *qadun/qatun*, *qamuk*, *qara*, *qara-*, *qaya*,

kerek, kırk-, kor, köke, kıla, ordo, oro(n), saba, saşal, sal, soşor, sürüg, talan, temür, tenggeri, tenggis, toy, töre, tuş, tümen, uluş, ulus, uruş, yedi. Daha sonra “Türkçe kelimelerin Moğolların Gizli Tarihi”nde gösterdiği fonetik hususiyetler” başlığı altında *Moğolların Gizli Tarihi*’nde geçen Türkçe kelimelerdeki fonetik uyumları göstermiştir. Daha sonra da “hayvan adları”, “vücut azaları” ve “tabiattan bazı sözler” başlıkları altında *Moğolların Gizli Tarihi*’nde geçen sözcükleri incelemiştir. “Sözlük ve İndeks” bölümünde de makalede verilen kelimelerin anlamları verilmiş ve analitik indeksi yapılmıştır.

Tuncer Gülensoy, makalesinin sonunda şöyle demektedir: “Yukarıdan beri sıralayageldiğimiz örneklerden de görüldüğü gibi Moğolca ile Türkçenin pek çok yönden müşterek benzerliği su götürmez bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır. Bu benzerlik sadece Türkçenin Farsça ve Arapça’dan aldığı ve bünyesine uydurduğu ödünç sözcüklerdeki benzerlikten çok ötede olup, kadim bir menşee birliğinden domaktadır”.

Doğan Aksan (1974): “XVII. Altayistik Kurultayı ve Türkçe”, *Türk Dili*, Sayı 276, Eylül: 704-705.

Aksan, Almanya’da Bad Honef’te düzenlenen Uluslararası Sürekli Altayistik Konferansı (3 Haziran 1974-8 Haziran 1974) ve bu kurultayda okunan bildiriler hakkında bilgi vermektedir.

Tuncer Gülensoy (1974): “Altay Dillerindeki Akrabalık Adları Üzerine Notlar”, *TDAY-B 1973-74*, Ankara: 283-318.

Gülensoy, bu makalesinde Altay dilleri arasındaki akrabalık adları üzerinde durmuş ve bunları karşılaştırmış. Önce akrabalık konusu açıklayan Gülensoy, akrabalığı 1. Aile içi yakınlık 2. Baba tarafından akrabalık 3. Anne tarafından akrabalık 4. Evlilikle olan akrabalık 5. Dede veya anneanne/babaanne tarafından akrabalık şeklinde ayırmış ve daha sonra ana, baba, anneanne, babanne, kız, abla, hala, amca, teyze, enişte, yenge, düdür, güvey ve baldız gibi adları tarihi devirlerdeki ve Altay dillerindeki şekilleri ile karşılaştırmış. Makalesinin sonuna da bir sözlük eklemiştir.

Tuncer Gülensoy (1974): “Eski ve Orta Türkçede Moğolca Kelimeler ve Moğolca-Türkçe Müşterek Kelimeler Üzerine Notlar”, *Türkoloji Dergisi*, C. VI: 235-259.

Gülensoy, bu makalesinde “...Cengiz Han dan önce de Türk ve Moğol dilleri birbirlerinden karşılıklı olarak kelime alışverişi yapmışlarsa da bu alışverişte Türk dili Moğol diline nazaran daha aktif rol oynamıştır. Bunun neticesinde pek çok Türkçe kelime Moğolcaya doğrudan doğruya girmiştir. Bunun yanında Moğol dilinin Türkçeye tesiri de az olmamıştır” diyerek Eski Türkçeye ve Orta Türkçeye giren veya her iki dilde de ortak olan kelimeleri göstermiştir: *açırğa* “bayır turpu”, *açuğ~açağ* “hediye, armağan”, *batu* “katı, sert”, *bor* “şarap”, *bökse* “karın”, *buğu* “geyik”, *buyan* “saadet, mut, sevap”, *cida* “mızrak, kargı”, *dalai* “deniz”, *dudurğa* “pirinç”, *eçige* “baba”, *erdem* “erdem, fazilet”, *em* “ilaç”, *törü* “kanun, yasa”, *tuli* “ayna” vb.

Talât Tekin (1975): “Further Evidence for Zetacism and Sigmatism”, *Researches in Altaistic Languages*, ed. by L. Ligeti, Akademiai Kiado, Budapest: 275-284.

Tekin, zetasizm ve sigmatizm için yeni örnekler getirdiği bu makalesinde, Türk dilleri tarihinde rotasizm ve lambadizm yoktur, yalnız zetasizm ve sigmatizm vardır görüşünü tekrarlıyor. Bu ses olaylarının Proto-Türkçede yalnız final pozisyonunda yer aldığını ve diğer pozisyonlarda *r² ve *l² seslerinin, özel niteliklerini yitirerek, normal r¹ ve l¹'e karıştıklarını ileri süren Tekin, şu örnekleri vermektedir: MK *semiz*, fakat *semri-* < *semir-i-*, Trkm. *ğuduz* < *qütuz fakat *ğüdūra-* < **qūtru-* < **qūtur-u-* vb.

Daha sonra bu olayların dağınık olarak Proto-Türkçeden sonra da devam ettiğini ileri süren Tekin, final pozisyonunda r ve l ile nöbetleşen z ve ş'li biçimlerin olduğunu ileri sürmekte ve örneklerle açıklamaya çalışmaktadır: Türk., Az. *büz-*, Trkm. *büz-* *bür-* ay., MK, Kaz., Kırg.,vb. *bür-*, Tat., Başk. *bör-*, Hak., YUyg. *pür-*, Yak. *bür-* ay. vb.

Ahmet Temir (1976): “Ural-Altay Dilleri Teorisi”, *Türk Dünyası El Kitabı*, TKAE Yay., Ankara: 115-117; (2. baskı, 1992, 2. cilt: 3-6).

Bu makalede Ahmet Temir, Türklerin dünya üzerindeki yayılmalarını, yayıldıkları yerlerde geçirmiş oldukları evreleri ve diğer halklarla kurdukları etkileşimi anlatmıştır. Daha sonra dil meselesine gelen Temir, Türklerin kurmuş oldukları bu etkileşim sonucunda, diller arasında da etkileşme olduğunu belirtmektedir. İslamiyet le birlikte Türkçeye Arapça ve Farsça unsurların geçtiğini anlatan Temir, bu etkinin yapay bir etki olduğunu belirtmekte ve bu diller arasında bir akrabalığın söz konusu olmadığını düşünmektedir.

Temir, Türkçe, Fin-Ugor, Moğol, Mançu (Tunguz), Kore ve Japon(?) dilleri arasında ortak noktaların çok olduğunu gören Avrupalı bilginler, bu dilleri ayrı ayrı incelemeyen, bu dillerin menşei ve akrabalığı konusunda “Ural-Altay” ve “Altay” dilleri teorilerini ileri sürmüşlerdir, demektedir. Bu teoriye göre Ural-Altay dilleri daha sonra Ural ve Altay grubu olarak ikiye ayrılır. Ural grubu içine *Yukagir, Samoyed, Eskimo, Fin, Ugor (Macar)*; Altay grubu içine de *Türk, Moğol, Tunguz, (Kore) ve (Japon)* dilleri girmektedir. Bu konuda çalışan ilim adamları hakkında da bilgi veren Temir şöyle demektedir: “Görülmüyor ki, Ural-Altay dilleri teorisi, henüz kati ve ispatlanmış bir duruma gelememiş olduğundan bunun lehinde ve aleyhindeki tartışma ve araştırmaların devam edeceği anlaşılmaktadır.”

Talât Tekin (1976): “Altay Dilleri Teorisi”, *Türk Dünyası El Kitabı*, TKAE Yay., Ankara:119-130.

Bu makalede Altay dilleri teorisinin tarihi ve bugünkü durumu anlatılmaktadır. Talât Tekin, teorinin en ünlü savunucusu olarak kabul edebileceğimiz Ramsstedt’in görüşlerini ayrıntılı olarak vermiş ve daha sonra bu teorinin kısaca tarihsel gelişimi ile beraber teorinin savunucuları ve muhaliflerinin görüşlerini irdelenmiştir. Makalede Altay dilleri teorisi şemalarla desteklenerek daha iyi tanıtılmıştır. Daha sonra teorisinin en önemli ses denklikleri örneklerle açıklanmıştır.

Osman Nedim Tuna (1976): “Osmanlıcada Moğolca Kelimeler”, *Türkiyat Mecmuası*, XVIII (1973-1975): 281-314.

“Osmanlıcada Moğolca Ödünç Kelimeler” adlı makalenin devamı olan bu makalede Osman Nedim Tuna, yine Osmanlıca metinlerde geçen *aga, alak, belek, borcin/borçin, bosun, böke, büdre-, cankı, car, cerge, çilbur, çigre, çokmak, çokman, çokmar, comak, çoman, çomar, dulda, eme, göre, güderi, ilgadur, inçü, iremek, kadan-, kalkan, kancuga, kotan, küregen, mancuk, mantu, moğolcin, nahille-, noyan, oram, otaga, salbur, salkum, sırtak, sokur, şahram/şahrem, şarha/şerha, talu, tavulga/товулга/tuvulga, tegele, tegeltü, ulus, uram ve yosun* kelimelerini incelemiştir. Daha sonra önceki makalede yaptığı gibi bu kelimelerin Moğolcanın hangi tarihi devrine ait olduğu konusunda bilgi vermiştir.

Oktay Sinanoğlu (1977): “Türkçe ile Japonca Arasında Üstünde Durulmayan Pek Çok Benzerlik Var”, *Milliyet Sanat Dergisi*, C: 12, Sayı 239, Temmuz: 31-31.

Sinanoğlu makalesinin başında Japonyanın sanayide gelişimini, dünyada geldiği yeri anlatıyor. Japon sanatı, edebiyatı, el sanatları ve halk efsaneleri incelendiğinde, Türk sanatı ile benzerliklerin ortaya çıkacağını belirten Sinanoğlu, Japonca ile Türkçe arasında da büyük benzerliklerin olduğunu söylüyor. İki dil arasında ekler, takılar, eylemler, tümce yapısı ve sözdiziminde bire bir koşutlukların olduğunu söyleyen Sinanoğlu, örneklerle bu benzerliği açıklamaya çalışmaktadır:

- T. *Kyoto-nun*, J. *Kyoto-no*
- T. *evrenkent-e*, J. *daygaku-e*
- T. *imiş*, J. *imas*
- T. *kara*, J. *kuray*
- T. *acı*, J. *aci* vb.

Mehmet Fuat Bozkurt (1977): “Altay Dil Ailesi ve Japoncannın Türkçe İle Akrabalığı Sorunu”, *Türk Dili*, 36 (315, Aralık): 628-632.

Oktay Sinanolu'nun “Türkçe ile Japonca Arasında Üstünde Durulmayan Pek Çok Benzerlik var” (*Milliyet Sanat Dergisi*, Sayı 239, 8 Temmuz 1977, s. 30-31)

adlı yazısından sonra Bozkurt, Altay dilleri hakkında tekrar bilgi vererek, bu konudaki görüşleri anlatmak istemiş. Bozkurt, Altay dilleriyle ilgili çalışmalardan sonra Doerfer’in görüşlerini vermiş ve Sinanoğlu’nun yazısında yaptığı “ses benzetmeleri”ne dayalı görüşün eksik olduğunu, ses benzetmeleriyle bir dilin başka bir dille akrabalığının kanıtlanamayacağını söylemektedir.

Talât Tekin (1977): “Ön Türkçede Ünsüz Yitimi”, *TDAY-B 1977*, Ankara: 35-51.

Poppe, “Ana Altayca söz içi ünsüz takımı *kt* Ana Monolcada *gt/gt* ünsüz takımına değişmiş, Ön Türkçede ise, söz sonundaki zayıf yada tonsuz ünlünün de yitimi ile, *-t* olmuştur” demektedir. Altay dilleri teorisine karşı çıkan bazı diller, örnek yetersizliğinden dolayı buna karşı çıkmışlardır. Talât Tekin de bu gelişmeden bahsettikten sonra “bu türden bir söz denklikleri dizisi Altay dillerinin soyca akrabalığı için ayrı ve çok güçlü başka bir kanıt olurdu” demektedir ve *-kt->-t* gelişmesi için sözlüklerden tarayarak ortaya çıkardığı 4 örneği açıklamaktadır. Daha sonra Altay dilleri sözlüklerinden yaptığı tarama sonunda bu olayın Ön Türkçede başka ünsüz çiftlerinde de *-*ks, *ps, *lt, *rk, *rp-* meydana geldiğini saptamış ve örneklerle açıklamıştır.

Daha sonra örnek kelimeleri incelemiş ve bu kelimelerin ne Moğolca ne de Türkçe olabileceğinin kanıtlanmasının zor olduğunu, bunların denkteş kelimeler olduğunu ve bu eski şekillerin Ana Altayca ya da, kısaca Altayca şekiller olduğunu söylemenin yanlış olmayacağını söylemektedir.

Talât Tekin (1979): “Once more Zetacism and Sigmatism”, *CAJ*, 23: 118-137.

Zetasizm ve Sigmatizm konusuyla tekrar ilgilenen Tekin, Meyer, Rona-Tas, Tenişev, Serebrennikov, Müller, Poppe ve Doerfer’in bu konuya getirdiği yaklaşımlar üzerinde duruyor. Bu teoriyle ilgili sorunlar üzerinde de duran Tekin, özellikle Doerfer’in örneklere getirdiği itirazlara cevap veriyor. Doerfer’in verdiği *z* li örneklerin kök değil türemiş biçimler olduğunu söyleyen Tekin, bu örnekler **r² > z* değişimi bittikten sonra ortaya çıkmış örneklerdir demektedir. Tekin sonuç olarak; “*r* ve *l* aslı seslerdir, Ramstedt, Poppe ve Tekin tarafından getirilen kanıtlar bunu doğrular” demektedir. Altayca (ve İlk Türkçe) *r²* ve *l²* ses-

lerinin niteliğinin ne olduğu ve hangi pozisyonlarda *r*²'den *z*'ye ve *l*²'den *ş*'ye değiştiği sorularının henüz kâfi ölçüde cevaplandırılmadığını söyleyen Tekin, daha sonra bu sorun üzerinde durmuştur.

Tuncer Gülensoy (1981): “Anadolu’da Moğolca Yer Adları ve Rumeli-deki İzleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 2/11: 126-131.

13. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu’ya gelen Moğolların Orta Anadolu’da ikâmet ettikleri tarihî kaynaklarda belirtilmektedir. Gülensoy’a göre Anadolu’ya gelen Moğol boyları Uyrat, Sünit, Bisu’ut, Celayir, Tatar, Kireyit, Kurulas, Uryangkat, Suldus, Arulat, Menkut, Suğanut boylarıdır. Anadolu’daki Alcı, Alpogut, Bayan, Belekler, Belekli, Borlu, Borluk, Çomak, Çomakdağ, Dümüklü, Ece, İlhan köy, Kalkancı, Kotancı, Mergenli, Nogaylar gibi yer adlarının Moğolca olduğunu ve bu adlardan bazılarının Rumeli’de de görüldüğünü belirtmektedir. Moğolların Rumeli’ye geçmediklerini belirten Gülensoy, bu adların Rumeli ye Türkler tarafından götürüldüğünü bildirmektedir.

Talât Tekin (1981): “Notes on some Altaic harnessing terms”, *CAJ*, 25/1-2: 121-130.

Tekin bu yazısında Altay dillerinde kullanılan koşum terimleri üzerinde duruyor. Tekin, önce Türkçe *yular* ve Moğolca *yiluğa* üzerinde duruyor ve bu kelime ile ilgili yapılan açıklamalar hakkında bilgi veriyor. Tekin daha sonra sırasıyla Türkçe *uyan/oyan*, *tin*, *tizgin*, *suğluk*, *qantarma* ve Moğolca *qantarğa*, *çilbuğur/çulbuğur*, *delbeg/*delbege(n)* kelimeleri üzerinde duruyor.

Talât Tekin (1982): “On the Structure of Altaic Echoic Verbs in” {- KI- rA}, *AOH* 36: 503-513.

Bu makalede T. Tekin {- KI rA} ekinin yapısı üzerinde duruyor. Türkçenin tarihî dönemlerinden ve çağdaş Türk yazı dillerinden örneklerle bu ekin fonksiyonları ve özelliklerini açıklamış. Bu ek ile ilgili görüşleri de belirten Tekin, ekin Moğolcadaki şekilleri ve özelliklerini de göstermiştir.

Oktay Sinanoğlu (1983): “Türkçe ile Japonca Arasındaki Benzerlikler”, *Türk Dünyası Araştırmaları* 24: 121-131.

Türkçe ile Japonca arasında benzerlikler olduğunu söyleyen Sinanoğlu, önce ekleri karşılaştırmış. Daha sonra fiiller ve fiil çekimi üzerinde duruyor. Japonca

ile Türkçe arasında kelimeleri de karşılaştıran Sinanolu, Japonca ve Türkçe *üst*; Japonca *çişay* Türkçe kısa gibi benzer kelimelerin olduğunu iddia ediyor. Cümle yapısı üzerinde de duran Sinanolu, Japoncada ses uyumunun olmamasını, Japonların Burkancılıkla birlikte, 6. yüzyıldan başlayarak Çin yazısını kullanmalarına bağlıyor.

Tuncer Gülensoy (1984): “Divanü Lûgati’t-Türk ve Kutadgu Bilig’deki Moğolca Kelimeler Üzerine”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, 22: 90-103.

Gülensoy, “Türkçenin Moğolca üzerindeki tesirleri ana hatlarıyla tespit edildiği hâlde, Moğolcanın Türkçeye tesiri meselesi şimdiye kadar kesin bir sonuca ulaşamamıştır” demektedir (s. 91). Daha sonra *Divanü Lûgati’t-Türk* ve *Kutadgu Bilig*’deki Moğolca olması muhtemel kelimeler üzerinde duruyor. Ancak Gülensoy bu kelimelerin başka dillerden de *Divanü Lûgati’t-Türk* ve *Kutadgu Bilig*’e ve Moğolcaya girmiş olabileceğini de belirtiyor ve kelimelerin etimolojik denemeleri üzerinde de duruyor. *Divanü Lûgati’t-Türk*’te geçen *bal*, *törü*, *mançu*, *nom* gibi kelimelerin etimolojileri üzerinde duruyor. *Divanü Lûgati’t-Türk* ve *Kutadgu Bilig*’de geçen ve Moğolcada da müşterek olan *ağıl*, *ağlağ*, *ayran*, *amul*, *arpa*, *ece*, *yigit*, *koç*, *sağal* vb. kelimelerin hangi dilden ödünçleme olduğunun anlaşılmasının zor olduğunu belirtiyor. Daha sonra Altayca, Moğolca ve Türkçe arasındaki fonetik değişiklikleri gösteriyor. *Divanü Lûgati’t-Türk* ve *Kutadgu Bilig*’deki belirlediği 25 kelimenin Moğolcadan Türkçeye geçtiğini belirtiyor. Gülensoy daha sonra bu kelimelerin Eski Türkçe, Orta Türkçe, Moğolca, Eski Anadolu Türkçesi, Türkiye Türkçesi ve Anadolu ağızlarındaki şekillerini gösteren mukayeseli bir cetvel hazırlamış.

Tuncer Gülensoy (1986): “Moğolların Gizli Tarihi ve Altan Topçı’nin Türk Dili ve Kültür Tarihi Açısından Değerlendirilmesi”, *TDAY-B 1986*, (1988) Ankara: 25-30.

1986 yılında Taşkent te yapılan Daimî Milletler Arası Altayistler Konferansında sunulan bu bildiri, 1988 yılında *TDAY-B 1986*’da yayımlanmıştır ve aynı derginin 17-23. sayfalarında da bu bildirin İngilizcesi, “*An assessment of Secret History of the Mongols and Altan Topçi from the viewpoint of the Turkish Lingual and cultural history*” adıyla yayımlanmıştır.

Gülensoy, bu bildirisinde Moğolların tarihini anlatan *Moğolların Gizli Tarihi* ve 1604 yılında veya daha eski bir tarihte yazılmış olan *Altan Topçı* adlı eserleri karşılaştırmaktadır. Moğol ve Türk halklarının yaşayışları hakkında bilgi veren ve iki eser arasında konular bakımından % 83 oranında benzerlik olduğunu söyleyen Gülensoy, bu iki eserdeki ortak motifleri karşılaştırmıştır: Bozkurt ve geyik motifleri; Türklerce de kutsal sayılan 3, 7, 9 sayıları, ad verme gelenekleri; Eski Türk ve Moğol dininde de birinci derecede önemi olan Gök ve Güneş motifleri vb. Türklerle Moğollar arasındaki benzerlikleri ve ortak motifleri de açıklayan Gülensoy, bu iki eserin sadece Mongolistik açısından değil, Türkoloji açısından da önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Zeynep Korkmaz (1986): “Türkçe İle Moğolca Arasında Ortaklaşan Unsurlar ve Moğolcannın Türk Dili Araştırmalarındaki Yeri”, *TDAY-B 1986*, (1988) Ankara: 43-52.

1986 yılında Taşkent’te yapılan Daimî Milletler Arası Altayistler Konferansında sunulan bu bildiri, 1988 yılında *TDAY-B 1986*’da yayımlanmıştır ve aynı derginin 31-41. sayfalarında da bu bildirin İngilizcesi – “*Elements common to Turkish and Mongolian and the place of Mongolian in Turkish language studies*” – yayımlanmıştır. Z. Korkmaz bu bildirisinde Türkçe ile Moğolca arasındaki ortak unsurlar üzerinde durmuştur. Korkmaz’a göre, “Türkçe ile Moğolca arasında ortaklaşan unsurları birbirinden farklı iki devirde daha dorusu iki aynı tabaka hâlinde ele almak...” gerekir (s. 44): 1- Türkçenin Moğolca ile, Eski Türkçe ve Ön Türkçe devirlerinden daha gerilere yani Altay dil birliği devresine kadar uzanan benzerlik ve ortaklığı 2. Moğolların XIII. yüzyılda, Orta-Asya dan Anadolu’ya kadar uzanan istilâ hareketinin sonucu olan ortaklıklar. Moğolların Türk kavimlerinin bulunduğu bölgelerdeki siyasi hâkimiyeti ve bunu takip eden Türkleşme devresi, her iki dil arasında karşılıklı etkilere ve alıntılara yol açmıştır (s. 44).

Türkçe ile Moğolca arasında şekil bilgisi açısından ortaklıkların çok fazla olduğunu belirten Z. Korkmaz, +lar/+ler, +^ot, +Gun/+Gün, +an/+en, +^os, +^oz çokluk eklerini tek tek inceleyerek örneklerle göstermeye çalışmış ve bu çokluk

eklerinin Moğolca ile paralellik arz ettiği sonucuna varmıştır. Daha sonra Türkçe ile Moğolca arasında söz varlığı açısından bir karşılaştırma yapan Korkmaz şöyle demektedir: “Türkçe ile Moğolca arasındaki karşılaştırmalı çalışmalar yalnız iki dil arasındaki akrabalık konusunun mahiyeti bakımından değil, Türk tarihi ile ilgili bazı sorunların ve bir kısım dil malzemesinin daha sağlıklı bir çözüme götürülebilmesi için de gerekli bulunmaktadır (s. 52).

Talât Tekin (1986): “Zetacism and Sigmatism: Main Pillars of the Altaic Theory”, CAJ, XXX (1-2): 141-160.

Tekin bu makalesinde Altay teorisinin temel direklerinin PA *r² > PT *z ve PA *l² > PT *ş ses denklikleri olduğunu iddia ediyor. Tekin, teoriye karşı olan Clauson’un da bu ses denkliklerini, Altay teorisinin temel direği olarak adlandırdığını belirtiyor. Tekin daha sonra Doerfer’in ileri sürdüğü üç alternatif görüşü tanıtıyor ve özellikle Trk. *z = Moğ. r < *z görüşünün kabul edilemeyeceğini, *r’nin aslılığı ile ilgili kanıtların Ramstedt, Marquart, Joki ve Tekin tarafından verildiğini belirtiyor. Daha sonra r’nin aslılığı ile ilgili yedi kanıt ileri süren Tekin, bunları örneklerle açıklıyor.

Tekin daha sonra Doerfer’in itirazlarına ve örneklerine cevap veriyor. Tekin, Proto-Türkçede zetacizm ve sigmatizm ses değişmelerinin görüldüğü yer üzerinde duruyor. Ramstedt, Poppe ve Doerfer’in ses değişmelerinin iç ve son seste gerçekleştiğini kabul ettiklerini belirten Tekin, bu orta pozisyonda görünen ses değişikliklerinin örneklerini veriyor.

Türkçe *semiz* ~ *semri-*; *köküz* ~ *kökürek* gibi çiftlere bakarak, bu ses değişmelerinin final pozisyonda gerçekleştiği sonucuna vardığını (1969) belirten Tekin, şimdi yeni bir görüş ileri sürüyor:

“1. PA *r² ve *l², Proto-Türkçede, vokal arası ve final pozisyonda *z ve *ş’ye değişmiştir; diğer pozisyonlarda, yani, bir ünsüzden önce ve sonra, *r² ve *l², zetacizm ve sigmatizmden kurtulmuştur ve *r¹ ve *l¹ ile karışmıştır.

2. PA *r² ve *l², Proto-Çuvaş, Proto-Mongol ve Proto-Tunguz dilinde fonetik özelliklerini yitirerek *r¹ ve *l¹ ile karışmışlardır.”

Talât Tekin (1986): “Turkic *tiš*, Chuvash *šäl* and Mongolian *šidün*”, *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, Festschrift Andreas Tietze zum 70. Geburtstag gewidmet von seinen Freunden und Schülern*, Cilt 76: 293-297.

Clauson’un CAJ’de yayımlanan makalesinde, Türk ve Moğol dillerinde Türkçe *tiš*, Moğolca *šidün* kelimeleri gibi temel sözcükler olsa bile etimolojik olarak aynı değildir demektir. Tekin de makalesinde, bu kelimeler arasındaki ilişki üzerinde duruyor. Türkçe ile Çuvaşça arasındaki *ş:l* denkliğinden bahseden Tekin, Türkçe *tiš*’in Çuvaşçadaki karşılığının *šäl* şeklinde olduğunu belirtiyor. Son sesteki *ş:l* değişikliğinin zaten var olduğunu, sorunun söz başındaki *š* olduğunu belirten Tekin, Çuvaşça *šäl*’ın başındaki *š* üzerine açıklama yapıyor, *š*’nin Çuvaşçada */s/*’ye gideceğini, */t/*’ye gitmeyeceğini söyleyen Tekin, daha sonra örneklerle bu sorunu çözmeye çalışıyor. Daha sonra Moğol dillerindeki *šidü(n)*, *šidü(n)*, *šüd(en)* vb. şekilleri inceleyen Tekin, makalesinin sonunda Türkçe *tiš* ve Moğolca *šidü(n)* sözcüklerinin Altay dil teorisini destekleyen, Türk-Moğol birliğini, kökteşliğini gösteren örneklerdir demektir.

Talât Tekin (1986): “Türkçe */š/*, Çuvaşça */š/* ve Moğolca */č/*, *TDAY-B 1986 (1988): 71-75.* (Turkic */š/*, Chuvash */š/* and Mongolian *č/* *TDAY-B 1986: 65-69.*; Vnutrityurkskiye svidetel’stva sootvetstviya tyurkskogo */š/*, çuvaşskogo */š/* i mongol’skogo */č/*, *Voprosi yazikoznaniya*, (Çev. V. A. Çirikba), 1988, No: 4: 108-111; Krş.: “Inner-Turkic Evidence for the Correspondence Turkic */š/*, Chuvash */š/* and Mongolian */č/*, *Gedanke und Wirkung, Festschrift zum 90. Geburtstag von Nikolaus Poppe*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1989: 341-345.)

Talât Tekin, Genel Türkçe */š/* nin, Çuvaşça ve Moğolcada sadece */t/*’ye denk gelmediğini, aynı zamanda Çuvaşça */š/* ve Moğolca */č/*’ye de denk geldiğini belirtmektedir. Türkçe */š/* = Moğolca */č/* denkliğinin de ilk önce Ramstedt tarafından kurulmuş olduğunu belirten Tekin, Ramstedt’in 1912’de Moğolca ve Türkçe karşılıklılık/ortaklaşalık ekleri *-ça/-çe-* ve *-š-*’nin benzerliğine dikkat çektiğini belirtmektedir. Tekin’in verdiği bilgiye göre, Ramstedt, Türkçe karşılıklılık/ortaklaşalık eki *-š-*’nin */č/* olduğunu ve Türkçedeki */č/*’den */š/*’ye deği-

şikliğinin geçmiş zamanlı şekiller aracılığıyla başladığını, yani *-ça-dı > *-çtı > *-ştı şeklinde olduğunu ileri sürmüş, daha sonra bu ekin geçmiş zamanlı şekiller aracılığıyla genelleştiğini söylemiştir.

Ramstedt ayrıca “Çuvaşçada sonunda /-ś-/ ortaklaşalık eki bulunan fiillerin öz Çuvaşça olduğunu, -ş- ortaklaşalık eki bulunanların ise Tatarcadan ödünçleme olduğunu” ileri sürmüştür ve Türkçe /ş/ Çuvaşçada genel olarak /l/ şeklinde temsil edilmekte ve Çuvaşça /ś/, /ç/ veya /c/ den gelmekte olduğuna göre Türkçe - ş- = Çuvaşça -ś- ses denkliği İlk Türkçe karşılıklılık/ortaklaşalık ekinin /l/ veya /ş/ olmayıp /ç/ olduğunu gösterir, demektedir. Tekin, Ramstedt’in ileri sürdüğü bu teoriye Türkçeden örnek gösteremediğini belirtmektedir. Tekin daha sonra bu teori için bulduğu örnekleri göstermektedir. Karşılıklılık/ortaklaşalık eki - ş-’nin - ç- şeklinde ortaya çıktığı en eski örneklerin *Kutadgu Bilig* ve *Divanü Lûgat’it Türk*’de olduğunu söyleyen Tekin, bu teoriye ait örnekleri gösteriyor:

DLT II 196. *kikçür*- “iki şeyi birbirine çarpturmak, kışkırtmak”, (< *kik-i-ç-ür) Orh. *kikşür*- “kışkırtmak” vb.

Osman Fikri Sertkaya (1987): “Mongolian words and forms in Chagatay Turkish (Eastern Turki) and Turkey Turkish (Western Turki)”, *TDAY-B 1987, (1992), Ankara: 265-280.*

Sertkaya bu makalesinde Çağatay ve Türkiye Türkçesindeki Moğolca kelimeler üzerinde duruyor. Önce Moğolca ile Türkçe arasında daha önce yapılmış çalışmalar hakkında bilgi veren Sertkaya, daha sonra Poppe’nin Kuman-Kıpçak Türkçesinde bulduğu Moğolca kelimelerin bir listesini vermiş. Sertkaya, daha sonra Çağatay Türkçesindeki Moğolca kelimeler üzerinde duruyor: *abağa, bo-sağa, çiray, igeçi, kaburga, kada-, kökeldeş, kölege, nöker, oktas, şilen* vb. Sertkaya daha sonra, Osman Nedim Tuna’nın Osmanlıcadan ve A. Caferoğlu’nun da Azerî Türkçesinden topladığı Moğolca kelimelerin listesini vermiş.

Sertkaya daha sonra Moğolcadan geçen bu kelimelerin özellikleri üzerinde duruyor. Şahıs adları, soy adları, yer adları vb. gibi bugün Türkçede de kullandığımız adlar hakkında bilgi veren Sertkaya, Türkçede kullanılan Moğolca ekle-

ri de gösteriyor: **-ay/-ey:** *yat-ay, dik-ey*; **-tay/-tey:** *danış-tay, sayış-tay*; **-al/-al:** *tüz-el, yer-el*; **-l:** *tüke-l* vb.

Kürşad Demirci (1988): “Japonca İle Türkçenin Münasebeti”, *Türk Dünyası Araştırmaları*” 53: 111-132.

Kürşad Demirci makalesinde önce Japon dilinin yapısı üzerinde durmuş. Daha sonra Japonların alfabeleri hakkında bilgi vermiş. Japonların kullandıkları alfabeler: 1- Kanji: Çin karakterli yazı. 2- Hira Gana: 60 civarında harften oluşan Japon menşeli alfabe. 3- Kata Gana: 60 civarında harften oluşan Japon menşeli alfabe. Daha sonra şahıs zamirleri, işaret zamirleri, yön, nitelik, aidiyet ekleri, bağlama edatları, fiiller, sıfatlar ve zamanlar üzerinde durmuş.

II. bölümde dil antropolojisi açısından Japon ve Türk dillerini karşılaştıran Demirci, Japonca ve Türkçe arasındaki gerek semantik, gerekse morfolojik benzerlik, diğer Ural-Altay gruplarına kadar götürülebilir demektir. K. Demirci, dil antropolojisinin hangi dil grubunda olursa olsun, o dilin yaşadığı kültürlerin tahlilinde önemli bir ilim dalı olduğu görüşündedir.

Kazuo Takeuçi (1988): “Türk Dil Tarihinde Rhotasizm ve Lambdasizm”, *Uluslar Arası Türk Dili Kongresi 1988*, TDK Yay., (1996), Ankara: 535-540.

Takeuçi, “Sözde Altay dil akrabalığı teorisinde, Türk, Moğol, Tunguz dilleri arasındaki birkaç fonolojik yasalar bulunduğunu söyleyen bilginler olmakla beraber her dil içinde temel sözcüklerin en eski biçimlerini tespit etmekte ayrı ayrı düşünce görünüyor” dedikten sonra, zetasizm-sigmatizm ve rotasizm-lambdasizm hakkında bilgi veriyor. Takeuçi daha sonra rotasizm ve lambdasizm konusundaki yeni hipotezi üzerinde duruyor.

Talât Tekin (1988): “Yeni ‘zetasizm’ Örnekleri”, *Uluslar Arası Türk Dili Kongresi 1988*, TDK Yay., (1996), Ankara: 81-83. (Krş.: “New Examples of Zetacism”, *TDA 1991*, 1991: 145-150 (Bu makalede buradaki beş örnek ve iki yeni örnek yer almaktadır)

Tâlât Tekin bu makalesinde beş yeni zetasizm örneğini ortaya koyuyor. Zetasizm hakkında bilgi veren Tekin, daha sonra şu örnekleri veriyor:

Kom. **üz**, Y.Uyg. **üz**, **yüz**, Orkh., Uyg. **üze** (üz-e), Uyg. **üzdün/üztün/üstün**: <ür² // Çuv. **vir** <ür² // Yak. **ürüt** <ür²-ü-t

Uyg. **tözü** < **töz-ü**, Yak. **tüös-** < **töz-** < **tör²-** // Yak. **tüör-** < **tör²**

Uyg **buz-** (=Mo. **bur-çi-**) // Uyg. **burçintur-** (bur-çi-n-tur-) /**bur²-çi-n-**

Kırg. **toz-**, Y.Uyg. **toz-**, Tuv. **dos-** (**doz-ar**), MK **tozgu** < **toz-gu** < **tor²**

Uyg. **yiltız**, **yiltiz** “root”, MK, KB, **yıldız**, Yak. **silis** < **yiltiz** < **yiltır²** // Yak. **silirgex** < **yiltır²-kek**

Tuncer Gülensoy (1989): “Moğolistan İlimler Akademisinin Çalışmaları”, *Türk Kültürü*, 27, Sayı 312: 242-246.

1987 yılında V. Milletler Arası Moğolistler Kongresine katılan T. Gülensoy, kongre, Moğolistan İlimler Akademisinin yapmış olduğu çalışmalar ve bu akademinin yayımladığı dergi hakkında bilgi vermektedir.

Günay Karaağaç (1989): “Türkçe İle Komşuları”, *E.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, V, İzmir: 67-80.

Karaağaç, bu makalesinde Türklerin son iki bin yıllık tarih içinde komşuluk kurduğu milletlerin dilleri ile Türkçe arasındaki ilişkiler üzerinde duruyor. Önce Türkçe ile Çince arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışıyor. Türklerle Çinliler arasında binlerce yıl süren ilişkiler sonucunda Türkçeye Çince, Çinceye Türkçeden birçok sözcüğün geçmiş olduğunu belirten Karaağaç, her iki dil ve aynı zamanda diğer Altay dillerinin tarihi sözlüklerinin hazırlanamamış olması nedeniyle, bu konudaki çalışmaların çok az ve yetersiz olduğunu belirtmektedir. Daha sonra Türkçedeki Çince unsurlar ve Çinceye Türkçe unsurlar üzerinde duruyor. Karaağaç makalesinde daha sonra Türkçe-Farsça, Türkçe-Arapça, Türkçe-İslavca, Türkçe-Macarca ve Türkçe-Romence ilişkileri üzerinde duruyor.

Ahmet Temir (1989): “Moğolca İle Türkçe İlişkileri”, *TDAY-B 1989*, (1994) Ankara: 259-300.

Türkoloji araştırmalarında Moğolcanın önemine değinen A. Temir, bu makalesinde, Türkçede tek heceli bazı sözlerin Moğolcada iki heceli olarak yaşadığı

meselesini ele almıştır. Daha sonra tek heceli sözcüklerden “koç” sözcüğünü ele almıştır. “Erkek koyun” anlamına gelen koç sözcüğünün, Moğolcada *koça*, *kuça*, *koço* şekillerinin olduğunu belirten A. Temir, bu sözcüklerin şahıs, soy ve yer adı olarak kullanıldığını da göstermiştir. Koç sözcüğünün Moğolcada iki heceli olarak *koço* şeklinde olduğunu belirten Temir, Eski Türkçedeki k sesinin 10.-12. yüzyıldan itibaren orta devir Moğolcasında ħ şekline girdiğini ve *koça*, *kuça*, *koço* sözcüklerinin de *hoça*, *huça*, *hoço* şeklini aldığını söylemektedir. Daha sonra da -ç- sesinin de Farsçanın tesiriyle -c- olmasıyla birlikte, İslâmî edebiyatta bu sözcüğün *hoca* şeklini aldığını ve Farsça *hocal* خواجه sözcüğü ile karışıp kaynaştığını belirtmektedir.

Tuncer Gülensoy (1990): “Göktürk Anıtlarının Altayistik Açından Değerlendirilmesi”, *TDAY-B 1990: 41-53; Türk Dünyası Araştırmaları*, 72 (1991): 35-47.

Gülensoy, bu makalesinde Türkçenin en eski yazılı belgeleri olarak kabul edilen Orhun yazıtlarının söz varlığını - fiilleri- önce Uygurca ile karşılaştırmıştır. Orhun yazıtlarında toplam 178 tane fiil kökü olmasına rağmen, Uygurcada ve daha sonraki dönemlerde bu sayının çok üstünde kelimelerin olduğunu göz önünde bulunduran Gülensoy, Türkçe ile Moğolca arasındaki ilgiyi ortaya koyabilmek için önce “Altayca-Moğolca-Türkçe” ses benzerliklerini toplu bir şekilde göstermiştir. Daha sonra bu tabloda verilen ses benzerliklerinin örneklerini sıralayan Gülensoy, Eski Türkçeden Anadolu ağızlarına kadar uzanan bazı Türkçe kelimelerin Moğolcadaki şekillerini de bir tablo şeklinde vermiştir. Daha sonra da Orhun dönemi ile Moğolcadaki ekleri karşılaştıran Gülensoy, 18 ekin her iki dilde de ortak olduğunu göstermiştir.

Emine Yılmaz (Ceylan) (1991): “Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü”, *TDA 2: 151-165.*

Ceylan, Giriş bölümünde Türkolojide tartışılan kapalı e ünlüsü üzerine ileri sürülen görüşler hakkında bilgi vermiş. Radloff AT için yalnız e (ön geniş) ünlüsünü kabul ederken, Thomsen e/i arasında dokuzuncu bir ünlü (é) olduğunu ileri sürmüş Foy ise Azerî Türkçesinden kapalı e’li örnekler vermiş. Ceylan, da-

ha sonra bu konu ile ilgilenen Gombocz, Polivanov, Nemeth, Poppe, Gabain, A. C. Emre, R. R. Arat, Ligeti, M. Mansuroğlu, T. Tekin, Doerfer gibi araştırmacıların görüşleri üzerinde durmuş. Ceylan, daha sonra Runik harfli, Mani, Soğd, Uygur, Brahmi, Tibet, Arap harfli metinlerde ve Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Kıpçak Türkçesi, Volga Bulgarca’sı gibi tarihi Türk lehçelerinde ve bu sesi koruyan veya seslik izler taşıyan çağdaş Türk dil ve lehçelerinde kapalı *e*’nin durumunu incelemiştir.

“Moğolcada kapalı *e*”, başlığı altında Moğolcadaki durumu da inceleyen Ceylan, Poppe’nin 13. ve 14. yüzyılların eski Moğol dilinde kapalı bir *e* sesinin varlığı ile ilgili görüşlerini vermiş, açıklamalarda bulunmuştur.

Ceylan daha sonra AT’de kök hecesi kapalı uzun *e* ile kurulmuş ve kök hecesi kapalı kısa *e* ile kurulan sözcüklerin listelerini vermiş.

Tuncer Gülensoy (1991): “Doğu Anadolu Ağızlarında Görülen Bazı Fonetik ve Morfolojik Özelliklerin Altayistik Açından Değerlendirilmesi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 1991-1, Sayı 71, (Nisan): 109-113. (*Türk Dünyası Araştırmaları*, 1991-2, Sayı 73 (Ağustos): 81-86.)

Gülensoy, Anadolu Ağızlarının hem fonetik hem de morfolojik malzeme bakımından Türk dili tarihi ve mukayeseli Altayistik açısından önemini belirttikten sonra, Doğu Anadolu’da yaşayan “Zaza” adlı Türkmen gruplarının -Elazığ, Bingöl, Varto, Karlıova, Tunceli, Urfa (Viranşehir) yörelerinde- ağız özellikleri hakkında bilgi vermiştir. Bu özellikleri Türkçe ile karşılaştıran Gülensoy, daha sonra bu ağızların fonetik ve morfolojik özelliklerini örneklerle açıklamaya çalışmış.

Mehmet Ölmez (1991): “Ana Altayca Sözbaşı *d-”, *TDA* 1991: 167-190.

M. Ölmez, makalesinde Ana Altayca söz başı ünsüzleri arasında çoğunlukla *p üzerinde durulduğunu belirttikten sonra, *d- veya *δ- ünsüzü üzerinde durmaktadır. Altayistlerin Ana Altayca *d- veya *δ- ünsüzü için Türkçede *y-*; Moğolca ve Mançu-Tunguzcada ise *d-* düşündüklerini ve Türkçe *t-* = Moğolca ve Mançu-Tunguzca *d-* denkliğini göz önünde bulundurmadıklarını, bulduranların da Türkçe şeklin Moğolca ödünçleme olduğunu kabul ettiklerini belirtmek-

tedir. Ölmez, makalesine içinde Türkçe sözcük bulunan denklükleri aldığını ve bugün için kabul edilemez denklükleri ise almadığını belirtmektedir. M. Ölmez, Türk, Moğol, Mançu-Tunguz, Kore, Japon dillerinde *d*'nin durumunu, bugüne kadar yapılan çalışmalarda ortaya konulan görüşleri örneklerle gözden geçirmiştir.

Tuncer Gülensoy (1992): “Mongolian studies in Turkey”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, 30: 155-158.

Bu makalede Gülensoy, Türkiyedeki Monolistik üzerine çalışanları ve bu konularla ilgili yapılmış olan çalışmalar hakkında bilgi vermektedir. Özellikle, T. Gülensoy, A. Temir, O. Nedim Tuna ve H. Eren'in çalışmaları tanıtılmış, Monolistiğin Türkiye'deki durumu açıklanmıştır.

Tuncer Gülensoy (1992): “Anadolu'da Moğollar ve Samager-Noyan Hakkında Yeni Bir Efsane”, *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1992*, TDK Yay., 1996, Ankara: 661-666.

Anadolu'ya gelen Moğollar hakkında bilgi veren Gülensoy, daha sonra Anadolu'ya gelen Moğol boylarını sıralamıştır: Uyrat, Sünit, Bisu'ut, Celayir, Tatar, Kireyit, Kurulas, Uryangkat, Suldus, Arulat. Anadolu'da yaşayan Moğolca yer adları hakkında da bilgi verdikten sonra, Gülensoy, 1270-1271 yıllarında Samager-Noyan adlı birinin etrafında oluşan efsaneyi anlatmış ve Samager adının etimolojisi üzerinde durmuştur.

Emine Ceylan (1992): “İlk Türkçe *d Foneminin Çuvaşça ve Macarca'da Gelişimi”, *Türk Dili Araştırmaları 1992*: 109-120.

Türkçe ile Altay dilleri arasındaki bağlantılar açısından çok büyük önem taşıyan Türk dili Çuvaşçadır. Emine Ceylan'da bu makalesinde İlk Türkçe *d foneminin Çuvaşça ve Macarcadaki gelişimi üzerinde durmuş. Bugün Halaçça ve Tuvacada korunan *d* fonemine göre, *d'nin Karahanlı Türkçesi döneminde sızıcılaşmış olduğu ortaya çıkmaktadır. Ramstedt *d foneminin Eski Türkçede sızıcılaşmadığını söylerken, Poppe hem Eski hem de Ana Türkçe için sızıcılaşmış olduğunu düşünmüş ve ona göre Genel Altayca ses *d'dir. İşte Ceylan da bu İlk Türkçe *d foneminin Çuvaşçadaki tarihsel gelişimi, Ana Çuvaşça *d foneminin

Macarcadaki gösterimi ve daha sonra bu sesin Modern Çuvaşcadaki gösterimi üzerinde durmuş; örneklerle bu sesin gelişimini ortaya koymuştur.

Osman Nedim Tuna (1992): “Altay Dilleri Teorisi”, *Türk Dünyası El Kitabı*, TDEK Yay., 2. baskı, 2. cilt, Ankara: 7-58.

Osman Nedim Tuna, önce Altay dillerinin konuşulduğu yerler üzerinde durmuş, bu yerler hakkında coğrafik bilgiler de vermiştir. Bu dilleri konuşanların sayısı hakkında da duran Tuna, istatistiki bilgiler de vermiştir. Daha sonra Altay dilleri teorisi üzerinde duran Tuna, bu teoriyle ilgili çalışmalar hakkında bilgi vermiş ve sonra da bu dilleri tek tek incelemiştir.

Tuna daha sonra Altay dilinin kuruluşu üzerinde durmuş ve Ana Altay dilinin ses özelliklerini karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Ana Altay dilini morfolojik ve sentaks yönden de inceleyen Tuna, daha sonra Altay dilinin kelimelerini ses denklikleriyle birlikte incelemiştir. Altay dillerinin yaşı meselesi üzerinde de duran Tuna, daha sonra Ana Altay dilinin ana yurdu üzerinde durmuştur.

Tuna, makalesinde kullandığı harita ve şekillerle de teoriyi tam olarak açıklamıştır. Özellikle Tuna’nın makalesinin sonunda yer alan dipnotlarda çok geniş açıklamalar ve kaynakça yer almaktadır.

Tuncer Gülensoy (1994): “Altay Dil Ailesi ve Mayalar”, *Türk Kültürü*, 32 (374, Haziran): 333-335.

Güney Amerika’da yaşamış olan Mayalar hakkında bilgi veren Gülensoy, bu konuda Avrupa’da birçok yayının yapıldığını belirtiyor ve *Ethnos* adlı derginin 1967 yılındaki 32. sayısında yer alan Stig Wikander in “*Maya and Altaic, Is the Maya Group of Languages Related to the Altaic Family?*” adlı yazısında öne sürdüğü fikirleri tanıtıyor. Bu makalede Mayaların dilinde yer alan bazı kelimelerin Altay dilleriyle karşılaştırılması yapılmış. Gülensoy, Türkiye’de de bu konuda çalışmaların yapılması gerektiğini belirtiyor.

Burhan Abay (1996): “Kürtçe ile Altay Dilleri Arasında Bazı Ses Denklikleri Üzerine Bir Deneme”, *Tuncer Gülensoy Armağanı, Kayseri*: 285-288.

Abay, Türk milletinin tarihi boyunca çok yer değiştirdiğini, çok değişik kültürlerle ilişki kurduğunu ve bunun da bazı sorunlar açtığını düşünmektedir.

Türklerin bu uzun tarihi seyir içinde geçirdiği evreler sonucu Türkçenin de değiştiğini, çeşitli yazı dillerinin oluştuğunu belirtmektedir. Abay, Türkçenin diğer lehçelerle birlikte bakıldığında söz varlığı açısından dünyanın en zengin dili olduğunu ileri sürmektedir.

Daha sonra Kürtçe üzerinde duran Abay, Kürtçenin oluşumunu incelemiştir. Kürtçenin vernaküler yani bir ülkeye veya bölgeye özgü, yerli, kendine has dilbilimsel kuralları olmayan bir dil görüntüsü taşıdığı ileri sürmektedir. Kürtçe ile Altay dilleri arasındaki ilişkiye örnekler vermiştir:

Kürtçe *bor/boro* “sarışın”, Moğolca *boro*, Türkçe *boz*.

Kürtçe *harani/harrani* “büyük kazan”, Çuvaşça *huran*, Türkçe *kazan*

Kürtçe *tüm/tümük*, Korece *ten*, Türkçe *tepe* vb.

Abay, daha sonra Kürtçeyi diğer Türk lehçeleriyle karşılaştırmıştır. Abay, Kürtçe ile Türkçe arasındaki ortak kelimelerin alınma değil, Kürtçenin kendine has olan ve ilk tabakasını ilgilendiren kelimeler olduğunu ileri sürmektedir ve eğer bu kelimeler Türkiye Türkçesinin etkisiyle Kürtçeye geçmiş olsaydı, aynı kelimelerin Türkiye Türkçesinde de kullanılması gerekirdi, demektedir.

Mahmut Seyfeli (1996): “Kırşehir Emiri Caca Olu Nur El-Din’in 1272 Tarihli Arapça/Moğolca Vakfiyesinde Geçen Kırşehir’e Ait Yer Adlarının Bugünkü Durumu Üzerine Bir İnceleme”, *Tuncer Gülensoy Armağanı*, Kayseri: 318-331.

Mahmut Seyfeli makalesine önce Kırşehir hakkında geniş bir bilgi vererek başlamış. 1243’te Kösedâ Savaşından sonra Anadolu’da Moğollar hâkimiyet kurmuşlar ve sonra Anadolu yönetimini “İlhan” adı verilen valilere bırakmışlardır. Nureddin Caca da bu ilhanlardan biridir. Adaletli yönetimi ve yaptığı kültürel hizmetlerle tanınan Caca’nın 1272 tarihli Arapça-Moğolca vakfiyesi çok önemlidir. Asıl Arapça metnin kısa özeti konumundaki Moğolca kısım, Seyfeli’nin de belirttiği üzere Anadolu’da Uygur harfleriyle yazılmış ilk Moğolca eser olmasıyla da önem arz etmektedir. Daha önce bu vakfiye ile Ahmet Temir çalışmıştır: *Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur El-Din’in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, TTK Basım Evi, Ankara, 1989: 329+17. Seyfeli’de makalesinde, bu

eserden yararlanarak, eserde geçen Kırşehir’e ait yer adlarını incelemiştir. Bu incelemeler sonucunda 13. yy.’dan beri Kırşehir ve çevresindeki coğrafi yer adlarından büyük bir kısmının yaşadığını -Ak Bayır, Gül Hisar, Güvercinlik, Keylik, Kızılca vb.- öğreniyoruz. Bir kısım yer adlarının da Türkçe ses değişmelerine göre değiştiğini; bir kısım yabancı adların da -Terme, Harlos, Ladron, Kassarin vb.- kaybolduğunu görüyoruz. Ayrıca Seyfeli, vakfiyede adı geçen aynı dönemlere ait diğer vakfiye ve belgelerdeki yabancı yer adlarının azlığı, Anadolu’da sanıldığı kadar yoğun bir Hristiyan ahalinin olmadığını göstermektedir demektir.

Osman Özer (1996): “Ana Altayca ve Çuvaşça İle Zazaca Arasındaki Dil Benzerlikleri Üzerine Bir Deneme,” *Tuncer Gülensoy Armağanı*, Kayseri: 289-298.

O. Özer, son yıllarda yapılan ilmî araştırmalar Kürtlerin ve Zazaların Orta Asya menşeli bir Türk boyu olduğunu ispatlar mahiyettedir demektir ve T. Gülensoy’un yaptığı araştırmalar sonucunda Kurmanç ve Zazacadaki kelimelerin Eski Türkçe olduğunun gösterildiğini, kendisinin de bu makalede Zazaca ile Altayca ve Çuvaşça arasındaki ilişkiyi göstermeye çalışacağını söylemektedir ve örneklerle bu ilişkiyi açıklamaya çalışmaktadır:

Zaza pay, payek “ayak, tekme anlamında kullanılır,” Alt. *padak, Halaçça *hadak* “ayak”, ET *adak* (> *ayak, azak, atah* id.), Moğ. *adak*

Zaza kuz “kaz”, Alt. *kar, Türkçe *kaz* “kaz”, Çuv. *hur* “kaz”, Mançu *garu* “kugu”, Korece *kari* “yaban kazı”, kuğu”.

Zaza kut “talih”, Alt. **kut(u)*, Türkçe *kut*, Moğ. *kutug*, Evenki *kutu* “talih” vb.

Daha sonra Çuvaşça üzerinde duran Özer, önce Tuna Bulgarları ve Volga Bulgar kitabelerinde geçen kelimelerle Zazacayı karşılaştırmaktadır. Daha sonra Zazaca ile Çuvaşçanın söz varlığını karşılaştırmaktadır ve bir liste vermektedir:

Çuv. *kam* “kim”, Zaza *kam, kum* “kim”

Çuv. *kender* “kenevir, kendir”, Zaza *kendir* “ip, kendir”

Çuv. *karas* “arı peteği”, *Zaza kvari, kari* “arı kovanı”

Çuv. *ku* “bu”, *Zaza hu* “işte, bu” vb.

Mustafa S. Kaçalın (1997): “Hüseyinoğlu Hasan’ın Dört Dilli Sözlüğü: Şâmilü’l-Luga”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, C. 7: 55-122.

Afyonkarahisarlı İmâdüddîn Hüseyinoğlu Hasan (Ö. 1540)’ın *Şâmil al-Luğat* adlı Arapça, Farsça, Türkçe ve Moğolca dört dilli bir konuşma sözlüğü olan bu eseri, M. Kaçalın bu kez ashna uygun bir biçimde Türk okuyucusuna sunma düşüncesiyle yayımlamış. Eser üzerinde çalışmalar hakkında bilgi veren Kaçalın, daha sonra kaynakçayı vermiştir. Sonra dört sütun hâlinde sözlüğü vermiştir (s. 57). Daha sonra Moğolca sözcüklerin *Hilyat al-insân va Halbat al-Lisân* ile karşılaştırmasını hazırlamış (s. 69). Daha sonra eserin tıpkıbasımını vermiştir (s. 74). Eserdeki Farsça (s. 97), Türkçe (s. 104) ve Moğolca (s. 105) kelimelerin dizinini vermiştir.

935 yılında [1528~1529] yılında yazılan bu sözlük Türkçe ve Moğolca sözcüklerin karşılaştırılması açısından önemlidir.

Tuncer Gülensoy (1998): “Altayistik-Mongolistik ve Türkoloji”, *Türk Dili*, Sayı 561, Eylül: 213-222.

Gülensoy bu makalesinde Altayistik, Mongolistik ve Türkoloji bilim dallarını incelemekte ve bu üç dalın dünyadaki ve Türkiye’deki gelişimi üzerinde durmaktadır. Gülensoy, önce Türkoloji bilim dalının tanımını yapıyor, daha sonra Altayistik üzerinde duruyor. Gülensoy’a göre 1976 yılında yayımlanan TDEK’ndaki Ahmet Temir’in “Ural-Altay Dilleri Teorisi” ve Tâlat Tekin’in “Altay Dilleri Teorisi” adlı yazıları bu konuda Türkiye’de kaleme alınmış ilk bilimsel yazılardır. Daha sonra dünyada Altayistik üzerine çalışma yapan araştırmacıların isimlerini veren Gülensoy, TDEK’nın 1992’de yayımlanan ikinci basısında yer alan O. Nedim Tuna’nın “Altay Dilleri Teorisi” adlı makalesi üzerinde duruyor. PIAC hakkında da bilgi verdikten sonra Gülensoy, Altay dillerinin kelime başında bulunan ve karşılaştırmalarda kullanılan [*P/*B, *T/*D, *K/*G, *Ç, *Z, *S, *Y] ünsüzlerini tablo hâlinde karşılaştırdıktan sonra bu ünsüzlerle ilgili örnekleri yine tablo hâlinde veriyor.

Gülensoy bu makalesinde Moğolca üzerinde de duruyor ve bu bilim dalı ile ilgili çalışmalar yapan araştırmacılar hakkında bilgi veriyor. Türkiye'de ilk kez Mongolistik çalışmalarının Ahmet Temir'in *Monggol-un Niguça Tapçıyan* (MGT) adlı eseri Türkçeye çevirmesiyle başladığını belirten Gülensoy, daha sonra kendisinin yapmış olduğu çalışmalar hakkında bilgi veriyor ve bu konuda çalışma yapanların sayısının çok az olduğunu, bu alandaki çalışmalara büyük önem verilmesinin gerektiğini ifade ediyor.

2.2. Yabancı Araştırmacıların Türkiye'deki Yayınları:

Nikolaus Poppe (1958): “On Some Words for ‘Guest’in The Altaic Languages”, *Jean Deny Armağanı*, TDK Yay.: 172, Ankara: 197-201.

Poppe bu makalesinde *guest* kelimesi üzerinde duruyor. İngilizcede *guest*, Almancada *gast*, Rusçada *gost* şeklinde geçen “misafir, konuk” anlamındaki kelimeleri anlam yönünden inceleyen Poppe, daha sonra Altay dillerindeki aynı manadaki kelimeleri inceliyor. Türkçedeki konuk sözcüğünü inceleyen Poppe, bu kelimenin *kon-*'dan türediğini, *-k* ekinin de bıçak kelimesindeki *-k* eki olduğunu belirtiyor. Diğer Altay dillerindeki kelimeleri de inceleyen Poppe, Altay dillerindeki ve Batı dillerindeki bu kelimeleri anlam yönünden karşılaştırıyor.

Nikolaus POPPE (1962): “Die Mongolischen Lehnwörter im Komanischen”, *Nemeth Armağanı*, TDK Yay.: 191, Ankara: 331-340.

Poppe yazısında Türkçe ile Moğolca arasındaki ödünçlemelerden bahsediyor. Moğolcada Türk dillerinden geçmiş sayısız ödünçleme olduğunu söyleyen Poppe, aynı şekilde Türkçede de Moğolcadan geçmiş olan birçok ödünçleme kelime olduğunu söylüyor. Poppe'ye göre Moğolcadan Kumancaya da çok sayıda kelime geçmiştir. Ödünçleme kelimelerin Kumancaya diğer Türk dilleri vasıtasıyla girdiğini belirten Poppe, daha sonra bu kelimeleri inceliyor: *abaga*, *abra-*, *amraq*, *arçıla-*, *asar-*, *bağatur*, *baqıtı*, *bilev*, *çıray*, *egeçi*, *nöger*, *öbüge*, *tovułğa*, *yırğa* vb.

György Kara (1980-81): “Moğolca Deresün-Türkçe Yez”, *TDAY-B 1980-81*, (1983), Ankara: 43-48.

İç Asya'da yetişen Rusça *çiy* veya *derisun* vb. denilen uzun boylu bir otun, Rusça adlarından birinin Kıpçak Türkçesinden diğerinin ise Moğolcadan alındı-

ğını söyleyen G. Kara, bu isimlerin tarihi dönemlerdeki şekillerini de vererek; etimolojisi üzerinde durmuştur. Moğolca *dere-* kökünün Moğolcaya Eski Çuvaşça gibi eski bir Türk lehçesinden girmiş olabileceğini söyleyen Kara, *r~z* denkliğini kullanarak, *dere-* kökünün Türkçe karşılığının Eski Türk yazıtlarında ve çağdaş Türk yazı dillerinde oldukça seyrek bulunan bir heceli *yez* veya *yiz* şeklinde olduğunu ileri sürmektedir.

Éva Csaki (1988): “Volga Boyu Kıpçak Lehçelerinde Orta Moğolca Ödünç Kelimeler”, Uluslar Arası Türk Dili Kongresi 1988, TDK Yay., (1996), Ankara: 143-146.

Éva Csaki, bu makalede Volga-Kıpçak dillerinde Orta Moğolcadan geçmiş olan yüz elliden fazla ödünç kelime ile karşılaştığını bildirmekte ve bu kelimeleri anlamlarına göre şöyle gruplandırmaktadır:

1. Akrabalık Adları
2. Uzuvar adları, hastalıklar
3. Hayvan adları
4. At yetiştiriciliği

5. Bitki adları vb. Ancak bildirisinde bu adlara örnek vermeyen Csaki, Tatarcada ve Başkurtçada görülen ödünç fiillerden üç tanesi üzerinde durmaktadır:

Orta Moğolca *bilcara-* “sıkıştırılmak, sıkılmak” / Tat. *biljira-* “yumuşak hâle gelmek, yumuşamak”

Moğolca *multura-* “kaymak, gevşemek, rahatlamak”, Tat. *möldere-* “dolmak, gözlerin yaşla dolması”

Orta Moğolca *uçira-* “karşılmak”, Tat. *oçra-* “aniden bir şeyle karşılaşmak”, Bşk. *osra-* “karşılmak, buluşmak”

E. Z. Abdullayev (1989): “Azerbaycan-Moğol Dil İlişkileri”, TDAY-B 1989, Ankara, (1994): 1-9.

Abdullayev makalesine Altay dilleri üzerine çalışan ilim adamlarının görüşlerini anlatarak başlıyor. Daha sonra Azerî Türkçesi ile Moğolca arasındaki benzerlikleri inceliyor. Hem fonetik-morfolojik hem de sentaks bakımından Azerî

Türkçesi ile Moğolcayı karşılaştıran Abdullayev, her iki dilin birbiriyle ortak yönlerinin çok olduğunu, bu dillerin aynı kökten geldiğini belirtmektedir.

A. M. Şçerbak (1989): “Zetasizm-Rotasizm Meselesi ve Türkçe İle Moğolca Arasındaki İlişkilere Dair Bazı Düşünceler”, *TDAY-B* 1989, (1994) Ankara,: 281-288.

Türkolojide zetasizm-rotasizm meselesi hâlen çözülememiş ve tartışmalı bir meseledir. Şçerbak da bu konu üzerindeki görüşlerini belirtiyor. Özellikle Çuvaşça üzerinde duran Şçerbak, Çuvaşçada fonetik ve morfolojik değişikliklerin çok olmasını Çuvaşçanın uzun zaman yabancı diller ile temasta bulunmasına bağlıyor. Rotasizm olayının özellikle Çuvaşçaya ait bir özellik olduğunu söyleyen Şçerbak, “rotasizimli kelimeler Eski Çuvaşçadan bir yandan Moğol ve Mançu-Tunguz dillerine diğer yandan da Macar diline geçmiştir”, demektedir. Daha sonra Moğolcaya ve Macarcaya geçmiş rotasizimli kelimeleri incelemiştir. Rotasizmin Moğol ve Mançu-Tunguz dillerine özgü bir özellik olmadığını düşünmektedir.

Han Woo Choi (1991): “Ana Altayca İyelik Zamiri *n”, *TDA* 2: 191-196.

Choi, Korecedeki iyelik zamiri üzerinde durarak Ana Altayca iyelik zamiri *n hakkındaki görüşlerini açıklamaktadır. Ramstedt, Korece 1. tekil kişi zamiri *na*'yı diğer Altay dillerinden Monolcada bulunan 1. kişi zamirinin çekim şekillerinde görülen *nama'daki *na ile karşılaştırmış ve Korece 1. kişi zamiri *na* ile Moğolca *nama* gövdesindeki *na*'nın aynı olduğu görüşünü ileri sürmüştür. Choi, bu görüşü inandırıcı bulmamaktadır. Daha sonra Choi, Korece kişi zamiri *na* “ben”, *nə* “sen ve absolutik eki -*ən/-m*'da bulunan Ana Altayca iyelik zamiri *n, diğer Altay dillerinin kişi veya işaret zamirleri ile söz konusu zamirlerin çekimlerinde kendini korumuştur demektedir. Türkçe, Mançuca Korece ve Moğolcadaki durumu inceleyen Choi, sonuç olarak, Ana Altayca iyelik zamiri *n, Altay dillerinin başta kişi zamirleri olmak üzere bazı zamirlerinin çekimlerinde kendini korumuş ve büyük ihtimale, Altayca genitif eki *n'ye gelişmiştir, demektedir.

Hyo-Jong Choi (1993): “Ana Altayca *p-”, *DTCF Doğu Dilleri Dergisi*, C. V, Sayı 2: 17-34.

Choi bu makalesinde önce Altayca söz başı *p- sesi üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermekte ve bu konuda görüş bildiren araştırmacıların görüşleri üzerinde durmaktadır. Daha sonra Ana Altaycada bir *p-'nin mevcut olduğunu ve Türk dilinde de *p- > *f- > h- şeklinde geliştiğini kanıtlayabilecek örnekler üzerinde de durmaktadır.

Han Woo Choi (1993): “Yabancı Bilginler Tarafından Yapılan Korece Gramer Çalışmaları”, *DTCF Doğu Dilleri Dergisi*, C. V, Sayı 2: 167-177.

Choi bu çalışmasında Korece üzerine yabancı bilim adamları tarafından yapılmış olan gramer kitapları üzerinde duruyor. Gramer çalışmalarının içerikleri ve tarihsel gelişimi hakkında da bilgi veren Choi, makalesinin sonunda yabancı ve Koreli araştırmacıların hazırlamış oldukları Kore dili gramerlerinin bir listesini vermiştir.

Han Woo Choi (1993): “Korece İle Türkçenin İsimden Fiil Yapma Eklerinin Karşılaştırması”, *DTCF Doğu Dilleri Dergisi*, C. V, Sayı 2: 35-42.

Choi, önce Korece ve Altay dilleri arasındaki ilişki üzerinde duruyor ve bu konuda ileri sürülen görüşler hakkında bilgi veriyor. Choi daha sonra Korece ile Türkçeyi isimden fiil yapım ekleri yönünden karşılaştırıyor. Choi makalesinde aşağıdaki isimden fiil yapım eklerini karşılaştırmıştır:

Trk. {-I} // Ko. {-i}

Trk. {-u} // Ko. {-u}

Trk. {-DA} // Ko. {-ta} (// Mo. {-dA} // Tung. {-dā})

Trk. {-(I)K} // Ko. {-k}

Trk. {-GA} // Ko. {-ka}

Trk. {-KIr} // Ko. {-keri} (// Mo. {-klrA})

Trk. {-l} // Ko. {-l} (// Mo. {-l} // Tung. {-l})

Woo Duck-Chan (1993): “Eski Türkler ve Eski Koreliler Arasındaki İlişkiler”, *DTCF Doğu Dilleri Dergisi*, C. V, Sayı 2:169-175.

Duck-Chan makalesinde eski Türkler ve eski Koreliler arasındaki ilişkileri, Çin kaynaklarından tarayarak ortaya koymuştur. *Sui-Shu* kitabında Köktürk ve Kore’nin Koguryo devleti arasındaki ilişkileri anlatan Duck-Chan, daha sonra Orhon yazıtlarındaki bilgilere başvuruyor. Bu yazıtlarda geçen *Bökli* özel ismi üzerinde duran Duck-Chan, bu isim üzerine yeni bir görüş ileri sürüyor. *Bökli* isminin, Koguryo devletini oluşturan *Mek* kavmi için kullanıldığını ileri süren Duck-Chan, “Altaycada *b* ile *m* seslerinin aynı olduğundan *Bökli*’nin *Mökli* olduğu kesindir”, demektedir.

Duck-Chan daha sonra *A-shi-na*’nın anlamı üzerinde duruyor. Bu kelimenin Koreceden Türkçeye geçen ödünç bir kelime olduğunu söyleyen Duck-Chan, kelimenin anlamının da “ilk toprak” olduğunu iddia ediyor. Duck-Chan, Kogurya devletinde kullanılan *koçuka* unvanının da, Türkçe *koç* kelimesinden türediğini ileri sürüyor.

2.3. Çeviri Makaleler:

J. Benzing (1957): “Altay Filolojisi ve Türkoloji Etütlerine Kılavuz”, (Çev. Sabit S. Paylı) *TDAY-B 1957*, 2. baskı (1988), Ankara: 131-177.

Sabit Paylı’nın Türkçeye çevirdiği bu önemli eserde, 1953 yılına kadar Altayistik ve Türkoloji üzerine yapılmış olan çalışmalar tanıtılmış, ayrıca, önemli noktalar üzerinde de durularak araştırmacıların fikirleri tartışılmıştır. Eser çeşitli bölümlere ayrılmıştır: “Altay Filolojisi” adlı 1. bölümde Altay kavimleri ve Ural-Altay dilleri teorisi hakkında bilgi verilmiş; “Altayistik’in Daha Eski Araştırma Devresi” adlı bölümde Altay dillerinin akrabalığı konusunda yapılan çalışmalar tanıtılmış ve kaynakça da verilmiştir. “Altayistik’in Daha Yeni Araştırma Devresi” adlı bölümde de yapılan yeni çalışmalar tanıtılmış; “Yirminci Yüzyıl Başından Beri Altay Dilleri Faraziyesi” adlı bölümde de Altay Dil Teorisi üzerine yapılmış çalışmaların tanıtımı yapılarak; “Türkoloji” adlı bölümde ise Türkolojinin anlamı ve sınırları incelenmiştir. “Türkçe ve Altay Dilleri” bölümünde de Türkçe ile Altay dilleri arasındaki balantılar üzerine yapılmış çalışmalardan

bahsedilmiş ve geniş bir kaynakça verilmiştir. “Öteki Dillerdeki Türkçeden İstisnalar” adlı bölümde ise bu dillerdeki ödünçlemelerden bahsedilmiş, yine çok geniş bir kaynakça verilmiştir. “Türk Dilinin Tasnifi Denemesi” adlı bölümde ise Müller’in ve Samoyloviç’in tasnifleri, kullandıkları ölçütler vb. hakkında bilgi verilmiştir. “Eski Türkçe ve Orta Türkçe” adlı bölümde de Hunlar hakkında bilgiye yer verilmiş ve Eski Türkçe terimi de açıklanmıştır. “Başka Eski Türk Dilleri” adlı bölümde ise “Eski Oğuzca”, “Bolgar”ların dilleri, “Hazerce” ve “Peçenekçe” hakkında hem bilgi hem de geniş bir kaynakça verilmiştir.

J. Benzing (1958): “Altay Filolojisi ve Türkoloji Etütlerine Kılavuz II”, (Çev. Sabit S. Paylı), TDAY-B 1958, 2. baskı (1988), Ankara: 215-278.

TDAY-B 1957’de yayımlanan makalenin devamı olan bu çalışma, “Modern Türk Dilleri”ne ayrılmıştır. “Türkiye Türkçesi” adlı bölümde Türkiye Türkçesi terimi üzerinde durulmuş ve çok geniş bir kaynakça verilmiştir. Daha sonra makalede, “Azeri Dialekti”, “Türkmençe”, “Kuzey Kafkasya Türk Ağızları”, “Karadeniz Çevresi Bozkırları ve Kenar Bölgelerindeki Türk Ağızları”, “Tatarca”, “Başkurtça”, “Kazaçça”, “Karakalpakça”, “Kırgızca”, “Özbekçe”, “-Yeni- Uygurca”, “Altay Türklerinin Dilleri”, “Yakutça”, “Çuvaşça” başlıkları altında bilgiler verilmiş ve çok geniş bir kaynakça hazırlanmıştır.

G. Doerfer (1980-81): “Temel Sözcükler ve Altay Dilleri Sorunu”, (Çev. Semih Tezcan), TDAY-B 1980-81, (1983), Ankara: 1-16.

Doerfer, önce kültür sözcükleri ve temel sözcük arasındaki ayrımı yapıyor. Temel ve yan sözcükler üzerinde de duran Doerfer, Altay dillerinin akrabalığına karşı çıkıyor. Ona göre temel sözcük diyebileceğimiz meselâ organ adları Altay dillerinde ortak değildir. Ortak diye gösterilen isimler de ona göre ödünçleme yoluyla diğer dillere geçmiştir. Doerfer bu konuda şöyle demektedir: “...Altayca ortak sözcükler diye adlandırılan sözcükler, gerçekte Türklüğün en eski yüksek kültür düzeyini gösteren kanıtlardan başka bir şey değildir” (s. 16).

Nicholaus Poppe (1983): “Orta Moğolca’daki Türkçe Kelimeler”, (Çev. Günay Karaağaç), Türk Dünyası Araştırmaları 27, Aralık: 255-262.

Moğol şivelerindeki en eski Türk tesiri, Orhun Türkleri devrine, yani MS. VIII. yüzyıla rastlamaktadır, ancak bunu doğrulayacak vesikalara sahip olmadı-

ğımızı söyleyen Poppe bu makalesinde, *Moğolların Gizli Tarihi* (1240), Pag-ba yazısıyla yazılmış dokümanlar (1269-1368) ve Hua-i-i-yü’ye (1389) dayandığı bilinen Orta Moğolcadaki Türkçe kelimeleri incelemiştir.

Nicholaus Poppe (1984): “Altay Dilleri (Çev. İlhan Çeneli)”, *TK*, C. XXII, Sayı 253: 291-298.

Bu makale, Poppe’nin *Vergleichende Altaische Grammatik* adlı eserinin giriş kısmının Türkçeye çevirisidir. Daha sonra Zeki Kaymaz da adı geçen kitabı Türkçeye çevirmiştir.

G. J. Ramstedt (1984): “Kore Dilinin Yeri Üzerine” (Çev. İlhan Çeneli), *Türk Dünyası Araştırmaları* 29, Nisan: 41-51.

Bu makalenin aslı *Journal de la Soci’t Finno-Dugrienne*’de 1951 yılında yayımlanmıştır. Bu makalede Kore dilinin geçirmiş olduğu evrelerden bahseden Ramstedt, Korecenin Osmanlıca gibi yabancı dilin - Çincenin- etkisi altında kalmış, hatta aslından çok değiştiğini belirtmektedir. Osmanlıcanın yine Korece kadar yabancı tesir altında kalmadığını belirten Ramstedt, daha sonra Korece ile Moğolca, Mançu-Tunguzca ve Türkçe arasındaki ortak yönleri açıklamıştır. Korecenin, Türkçe gibi, Moğolca gibi bir Altay dili olduğunu belirtmiştir.

Gombocz Zoltan (1991): “Altay Dillerinin Fonolojisi Üzerine”, (Çev. Günay Karaağaç), *E.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, VI: 103-147.

Zoltan’ın “Az Altaji Nyelvek Hangtörtenetehez”, “Nyelvtudományi Közlemenyek XXXV, Budapest” 1905 teki makalesinin çevirisidir. Zoltan, kısa bir girişten sonra “Altay Dillerinde Rotasizm ve Lamdasizm” başlığı altında rotasizm ve lamdasizm konularını incelemiştir. Altay dillerini, karşılaştırmalı fonoloji bakımından da inceleyerek ses denklikleri ile örnekler vermiştir.

Sir Gerard Clauson (1993): “14. Yüzyıl Moğolcasındaki Türkçe Unsurlar”, (Çev. Günay Karaağaç), *E.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, VII: 215-234.

1957 yılında Münih’teki Milletler Arası Şarkiyatçılar Kongresinde okuduğu bu bildiriye Clauson, üç görüş ileri sürmüştü ve bu görüşlerini açıklamıştır:

a. Türk ve Moğol dillerinin akraba olmadıkları, her iki dilde de mevcut olan bir kelimenin Moolcaya geçmiş Türkçe asıllı bir kelime mi, yoksa Türkçeye geçmiş Moğolca bir kelime mi olduğunun açıklanması,

b. Türkçe kelimelerin Moğolcaya geçişlerinin ilk devirlerden 15. yüzyıla kadar üç devrede olduğunun fonetik delillerle gösterilmesi ki, bu devirler: a. 8. yüzyıldan önce, muhtemelen 5. ve 6. yüzyıllar b. 8. ve 12. yüzyıllar arası, muhtemelen 12. yüzyılın sonuna kadar c. 13. ve 14. yüzyıllar.

c. Türklerin yerleşik hayata Moğollardan önce geçmiş olmaları. Clauson, bu konuda Moğollardaki step kültürü ve hayvancılık ve ziraatle ilgili kelimeleri incelemiştir.

Hugjiltu (1993): “Moğol Dil Grubuna Ait Dil ve Lehçe Araştırmaları”, (Çev. Bülent Okay), *DTCF Doğu Dilleri Dergisi*, C. V, Sayı 2: 61-64.

Hugjiltu, önce Altay dilleri teorisi hakkında kısa bilgi vermiştir. Bu teorinin savunucuları ve muhaliflerinin görüşlerini kısaca açıklayan Hugjiltu, hangi görüşün gerçeği yansıttığını saptayabilmek için, öncelikle bu dillerin iç yapısının incelenmesi gerekir, demektedir.

Hugjiltu daha sonra Moğol grubuna ait dil ve lehçeler üzerinde durmakta ve daha sonra da İç Moğolistan Üniversitesi tarafından hazırlanan “Moğol Dil Grubuna Ait Dil ve Lehçe Araştırmaları Serisi” adı ile yayımlanan, toplam 21 cilt olarak basılan eserler hakkında kısa bilgi vermektedir.

A. Thomas Sebeok (1993): “Ural-Altayca'nın Anlamı”, (Çev. Günay Karaağaç), *E.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, VII: 195-214.

Sebeok, bu makalede Ural-Altayca teriminin anlamını, ne ifade ettiğini ve bu konudaki görüşlerini açıklamıştır. Uralca ve Altayca terimlerini de açıklayan araştırmacı, “Uralca” teriminin bir taraftan Fin-Ogur dillerini, diğer taraftan da Samoyed dillerini içine aldığı belirttikten sonra Altay dilleri üzerinde durmuş ve bu konudaki görüşlerini açıklamıştır.

2.4. Tanıtma ve Tenkit Yazıları:

M. Mansuroğlu (1942): “Türkçe ve Moğolcada Vurgu, K. Grönbech, *Der Akzent im Türkischen und Mongolischen*, (ZDMG, 1970, C. 94, 3. cüz, s. 376-390)”, *Türkiyat Mecmuası*, C. VII-VIII, I. cüz: 345-347.

Gronbech’in makalesini tanıtan ve değerlendiren Mansuroğlu, Gronbech’in Türkçede vurgu meselesi üzerine getirdiği görüşlerin dikkate değer olduğunu belirtiyor.

M. Mansuroğlu (1942): “Türkçe Kitâbeler, K. Grönbech, *Turkish Inscriptions from Inner Mongolia (Monumenta Serica, Journ of Orient. Stud. Of the Catholic Univers, of Pekiney, IV, 1. Cüz, 1939, s. 305-308)*”, *Türkiyat Mecmuası*, C. VII-VIII, I. cüz: 347-348.

Moğolistan’da orta zaman ziraî sahalarda Süryanî yazısı ile Nasturî mezar kitabeleri bulunmuş ve bunların da Onggut’lara ait olduğu, Onggut’ların da Türk asıllı olduğu ileri sürülüyor. Gronbech, bu kitabelerdeki özellikler üzerinde durmuş ve *bu, ol* ile genitif eki *- ning* üzerine açıklamalarda bulunuyor.

Ahmet Temir (1942): *Moğulların Gizli Tarihi: 1. E. Haenisch, Monghol un Niuca Tobc’a’ an (Yüan-ch’ao pi-shi), Die geheime Geschichte der Mongolen. Aus dem chinesischen Transkription im mongolischen Wortlaut wiederhergestellt*”. O. Harrassowitz, Leipzig, 1937, s. XII+140. 2. E. Haenisch, *Wörterbuch zu Monghol un Niuca Tobc’a’ an*, O. Harrassowitz, Leipzig, 1939, s. VII+191. , *Türkiyat Mecmuası*, C. VII-VIII, I. cüz: 349-351.

Temir bu tanıtma yazısında önce Moğolların kullandığı yazı çeşitleri hakkında daha sonra da *Moğolların Gizli Tarihi* hakkında bilgi vermiştir. Haenisch’in 2 kısım hâlinde yayımladığı eseri inceleyen Temir, eserin bölümleri hakkında bilgi vermiştir. Temir eseri, tarih, etnografya ve dil bakımından çok önemli ve faydalı bulmuştur.

H. Z. Koşay (1954): “Ural-Altay Tetkikleri, *Uralaltaische Foeschungen Von Martti Räsänen (Helsinki)*”, *Türk Dili*, C. 3, Sayı 28, Ocak: 205-206.

Koşay, Räsänen’in *Ural-Altaysche Jahrbücher XXV*’de (1953) yayımlanan, kendi deyimiyle, “Türklüğün ana yurdunu ilgilendiren küçük fakat önemli bir makale”si üzerinde duruyor. Räsänen bu makalesinde arkeoloji buluntuları ve

kelime mukayeseleri ile Ural-Altay kavimlerinin müşterek ana yurdunu tespiti için çalışmıştır. Räsänen bu soruna çözüm bulmak için avcılık döneminden kalan kelimeleri ele almış ve kazılarda çıkan arkeolojik belgelerle görüşünü de desteklemiştir. Räsänen'e göre Ural-Altaylı kavimlerin ana yurdu eski taş devrinde Ural dağları doğusunda ve belki de Ural dağları ile Altay dağları arasında olmalıdır. Yine Räsänen'e göre ana yurttan batıya Fin kavimleri, doğuya da Türk kavimleri güç etmişlerdir. Makalenin sonunda Ural-Altay dilleri arasında avcılıkla ilgili kelimelerin karşılaştırması yapılmıştır.

A. Dilaçar (1958): "G. J. Ramstedt: Einführung in die altaische Sprachwissenschaft I ve II" (Tanıtma), TDAY-B 1958, 2. baskı (1988), Ankara: 315-318.

Ramstedt'in eserinin tanıtmasını yapan Dilaçar, Altayistik hakkında kısa bilgi vermiş, daha sonra Ramstedt'in bu konulardaki çalışmaları hakkında bilgi vererek, onun Altayistiğe getirdiği yenilikler hakkında bilgi vermiştir. Daha sonra Ramstedt'in Altay dil birliği üzerine verdiği örneklerden bazılarının hatalı ve eksik olduğunu belirten Dilaçar, yine de bu çalışmanın Altayistik açısından büyük önem arzettiğini belirtmiştir.

Saadet Çağatay (1967): "Yeni Farsçada Türkçe ve Moğolca Unsurlar", TDAY-B 1967, 2. baskı (1989), Ankara: 205-212.

Saadet Çağatay bu tanıtma yazısında G. Doerfer'in *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen I*, Wiesbaden, 1963; II, Wiesbaden, 1965 adlı eserini tanıtmıştır. Tanıtmayı yaparken Doerfer'in görüşleri hakkında da bilgi vermiştir. Doerfer'in eserini çok başarılı bulan Çağatay, eserin Altay dilleri açısından ve Türkçe kelimelerin etimolojisi bakımından da önemli bir başvuru kaynağı olduğu görüşündedir.

Semih Tezcan (1968): "Nicholas Poppe, Introduction to Altaic Linguistics (Altay Dil Bilimine Giriş), Ural-Altäische Bibliothek XIV, 1965, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, XIII+212 s.", *Türkoloji Dergisi*, C. 3, Sayı 1: 161-167.

Poppe'nin kitabını tanıtan Tezcan, hem kitap hakkında hem de Altayistik hakkında bilgi vermiştir. Tezcan eseri incelerken önemli gördüğü konular hakkında da açıklamalarda bulunmuş.

İlhan Çeneli (1975): “G. Doerfer, *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen (Yeni Farsçada Türkçe ve Moğolca Unsurlar)*, C. 4, Wiesbaden 1975, 640 s.” Fiyatı: 162. DM , *Türk Kültürü*, XV, Sayı 179, Eylül: 713.

Doerfer'in kitabı hakkında kısa bilgi veren Çeneli, “Bu kıymetli eser, yalnız bir başvurma kitabı, bir ansiklopedik eser olması yönünden değil, Türkoloji sahasına getirdiği canlılık ve hareket yönünden de yalnız övülmeye lâyıktır” demektedir. Çeneli daha sonra kitap hakkında bibliyografik bilgi vermiş.

Talat Tekin (1983): “Remarks on a Study in Altaic Comparative Morphology [Oçerki sravnitel' noy morfologii altajskix jazykov. Akademija nauk, Institut jazukoznanija (otveç red. O. P. Sunik), Leningrad 1978, 270 p.]”, *FUF*, 45: 280-291.

Talat Tekin bu makalesinde Akademiya nauk SSSR'nin yapmış olduğu çalışmalardan biri olan Altaycanın Karşılaştırmalı Morfolojisi diye Türkçeye çevirebileceğimiz eser hakkında bilgi veriyor. Kitapta I. V. Kormushi'in (10-87), D. M. Nasilov'un (s. 88-177), O. P. Sunik'in (s. 178-196; s. 232-268) ve V. I. Cincius- N. I. Letjagina'nın (s. 197-231) makaleleri yer almaktadır. Bu beş makale üzerinde duran Tekin, makalelerde yer alan konulara ait notlar veriyor ve ek açıklamalar yapıyor.

Tuncer Gülensoy (1988), “Mongolica, ‘An International Annual of Mongol Studies’”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 6, Güz: 935-936.

Gülensoy bu yazısında 1997 yılında Ulanbotor'da yayımlanan *International Association of Mongolian Studies* hakkında bilgi vermiştir. Mongolist ve Türkologların yayınlarının bibliyografyası olan bu eser, Gülensoy'un verdiği bilgiye göre: “Bibliyografya: A. Genel Çalışmalar (4 bölüm); B. Dil ve Edebiyat (4 bölüm ve 16 alt bölüm); C. Tarih (10 bölüm); D. Kültür (2 bölüm ve 8 alt bölüm); E. Toplum (7 bölüm ve 20 alt bölüm)” ana başlıklarından oluşmuştur. Gülensoy'un verdiği bilgi verilen künyelerde yanlışlıklar bulunmakta ve konuyla ilgili pek çok çalışma da yer almamaktadır.

2.5. Bibliyografya:

Tuncer Gülensoy (1977): “ZDMG’de Türkoloji ve Mongolistikle İlgili Makaleler Bibliyografyası 1847-1968”, *Türkoloji Dergisi* VII: 157-170.

Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft adlı dergi hakkında bilgi veren Gülensoy, daha sonra bu dergide 1847-1968 yılları arasında yayımlanan Türkoloji ve Mongolistik ile ilgili makalelerin bibliyografyasını hazırlamıştır.

2.3. Kısaltmalar:

A.Alt. Ana Altayca

AK Ana Korece

Alt. Altayca

AOH Acta Orientalia Hungaricum (Budapest)

AT Ana Türkçe

Bşk. Başkurtça

c. cilt

Çev. Çeviren

Çuv. Çuvaşça

DTCF Dil Tarih Coğrafya Fakültesi

EJ Eski Japonca

EÜ Ege Üniversitesi

FUF Finnisch-ugrische Forschungen

GT Genel Türkçe

Hal. Halaçça

J Japonca

MGT Moğolların Gizli Tarihi

Moğ. Moğolca

PIAC Permanent International Altaistic Conference

s. Sayfa

Tat. Tatarca

TDA Türk Dilleri Araştırmaları

TDAY-B Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten

TDK Türk Dil Kurumu

TKAE Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü

Trk. Türkçe

TTK Türk Tarih Kurumu

Tung. Tunguzca

Yay. Yayınları

***Türk Gençliği
Klâsiklerini Tanımak
ve Okumak İstiyor.***

TÜRK DİL KURUMU